

Over dit boek

Dit is een digitale kopie van een boek dat al generaties lang op bibliotheekplanken heeft gestaan, maar nu zorgvuldig is gescand door Google. Dat doen we omdat we alle boeken ter wereld online beschikbaar willen maken.

Dit boek is zo oud dat het auteursrecht erop is verlopen, zodat het boek nu deel uitmaakt van het publieke domein. Een boek dat tot het publieke domein behoort, is een boek dat nooit onder het auteursrecht is gevallen, of waarvan de wettelijke auteursrechttermijn is verlopen. Het kan per land verschillen of een boek tot het publieke domein behoort. Boeken in het publieke domein zijn een stem uit het verleden. Ze vormen een bron van geschiedenis, cultuur en kennis die anders moeilijk te verkrijgen zou zijn.

Aantekeningen, opmerkingen en andere kanttekeningen die in het origineel stonden, worden weergegeven in dit bestand, als herinnering aan de lange reis die het boek heeft gemaakt van uitgever naar bibliotheek, en uiteindelijk naar u.

Richtlijnen voor gebruik

Google werkt samen met bibliotheken om materiaal uit het publieke domein te digitaliseren, zodat het voor iedereen beschikbaar wordt. Boeken uit het publieke domein behoren toe aan het publiek; wij bewaren ze alleen. Dit is echter een kostbaar proces. Om deze dienst te kunnen blijven leveren, hebben we maatregelen genomen om misbruik door commerciële partijen te voorkomen, zoals het plaatsen van technische beperkingen op automatisch zoeken.

Verder vragen we u het volgende:

- + *Gebruik de bestanden alleen voor niet-commerciële doeleinden* We hebben Zoeken naar boeken met Google ontworpen voor gebruik door individuen. We vragen u deze bestanden alleen te gebruiken voor persoonlijke en niet-commerciële doeleinden.
- + *Voer geen geautomatiseerde zoekopdrachten uit* Stuur geen geautomatiseerde zoekopdrachten naar het systeem van Google. Als u onderzoek doet naar computervertalingen, optische tekenherkenning of andere wetenschapsgebieden waarbij u toegang nodig heeft tot grote hoeveelheden tekst, kunt u contact met ons opnemen. We raden u aan hiervoor materiaal uit het publieke domein te gebruiken, en kunnen u misschien hiermee van dienst zijn.
- + *Laat de eigendomsverklaring staan* Het “watermerk” van Google dat u onder aan elk bestand ziet, dient om mensen informatie over het project te geven, en ze te helpen extra materiaal te vinden met Zoeken naar boeken met Google. Verwijder dit watermerk niet.
- + *Houd u aan de wet* Wat u ook doet, houd er rekening mee dat u er zelf verantwoordelijk voor bent dat alles wat u doet legaal is. U kunt er niet van uitgaan dat wanneer een werk beschikbaar lijkt te zijn voor het publieke domein in de Verenigde Staten, het ook publiek domein is voor gebruikers in andere landen. Of er nog auteursrecht op een boek rust, verschilt per land. We kunnen u niet vertellen wat u in uw geval met een bepaald boek mag doen. Neem niet zomaar aan dat u een boek overal ter wereld op allerlei manieren kunt gebruiken, wanneer het eenmaal in Zoeken naar boeken met Google staat. De wettelijke aansprakelijkheid voor auteursrechten is behoorlijk streng.

Informatie over Zoeken naar boeken met Google

Het doel van Google is om alle informatie wereldwijd toegankelijk en bruikbaar te maken. Zoeken naar boeken met Google helpt lezers boeken uit allerlei landen te ontdekken, en helpt auteurs en uitgevers om een nieuw leespubliek te bereiken. U kunt de volledige tekst van dit boek doorzoeken op het web via <http://books.google.com>

DS

14.F.63

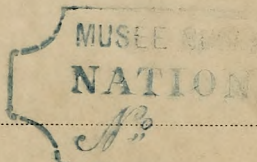
ONS NEDERLANDSCH.

GRAMMATICA-CURSUS MET OEFENINGEN, VOOR DE DRIE
EERSTE JAREN VAN HOOGERE-BURGERSCHOLEN,
GYMNASIA, NORMAALSCHOLEN ENZ.

DOOR

I. VAN GELDEREN,
LEERAAR BIJ HET MIDDELBAAR ONDERWIJS TE UTRECHT.

EERSTE JAAR.

TE GRONINGEN BIJ J. B. WOLTERS, 1894.

THE UNIVERSITY OF CHICAGO
LIBRARY

687800:1.

05/14.F.63

ONS NEDERLANDSCH.

GRAMMATICA-CURSUS MET OEFENINGEN, VOOR DE DRIE
EERSTE JAREN VAN HOOGERE-BÜRGRSCHOLEN,
GYMNASIA, NORMAALSCHOLEN ENZ.

DOOR

I. VAN GELDEREN,
LEERAAR BIJ HET MIDDELBAAR ONDERWIJS TE UTRECHT.

EERSTE JAAR.

BOECHE SCOLAIRE
NATIONAL

TE GRONINGEN BIJ J. B. WOLTERS, 1894.

Rijksuniversiteit - Gent

Seminaries voor Historische
en Vergelijkende Pedagogiek

14

VOORBERICHT.

Zoolang op Nederlandsche scholen nog Nederlandsche grammatica zal onderwezen worden — en de tijd lijkt mij nog ver af, dat die „barricade” opgeruimd zal zijn en dat wij in dezen het voorbeeld zullen geven aan de volken — zoolang zal de docent in het Nederlandsch bij dat gedeelte van zijn onderwijs in den regel gebruik willen maken van een of ander handboekje, liefst van een, dat naast de theorie ook de vereischte oefeningen ter toepassing geeft. Zulk een heb ik het genoegen hem hier aan te bieden.

Bij de samenstelling heb ik, dat spreekt van zelf, mijn voordeel gedaan met eigen ondervinding en de opmerkingen van collega's. Ik heb mij er op toegelegd de leerstof doelmatig over de drie jaren te verdeelen, daarbij lettende op den tijd, die op onze scholen aan grammatica kan besteed worden en in 't bijzonder op de meer of minder zware eischen die verschillende onderdeelen van de stof stellen aan het bevattingsvermogen van onze leerlingen. Ik heb er naar gestreefd om duidelijk en niet quasi-geleerd te zijn, om juiste definities te geven en vooral om te zeggen hoe het is, maar niet hoe het behoorde (?) te zijn. Of dit alles mij gelukt is, mogen mijn collega's beslissen.

Aan het eerste deeltje heb ik een aantal zinnen toegevoegd, die als dictée's behandeld moeten worden en nog wat meer zijn dan invullingsoefeningen. De docent doe er nu en dan, om de twee of drie weken bijv., een greep uit. Hij zal dan in de eerste plaats onderhouden en steunen wat zijn leerlingen vroeger van grammatica geleerd hebben, en in de tweede plaats telkens aanleiding vinden om begrippen en zaken niet minder als vormen met hen te bespreken.

Voor gegronde en welwillende op- en aanmerkingen beveel ik mij dringend bij mijn collega's aan.

UTRECHT, Maart 1894.

I. V. GELDEREN.

INLEIDING.

1. Wie iets wil mededeelen, vragen, bevelen, wenschen enz. bedient zich daartoe van **taal**.

Taal is dus

Gewoonlijk wordt met „taal” de **woordentaal** (*spraak- of schrijftaal*) bedoeld.

Wat voor taal is er meer?

2. Een **woord** is een spraakklank met een bepaalde beteekenis.

Zijn er dan ook spraakklanken, die geen woorden zijn?

3. De geheele verzameling van woorden, waarvan iemand zich bij spreken of schrijven bedient, heet *zijn woordenschat*. Deze woordenschat en de wijze, waarop hij zich daarvan bedient, is *zijn taal*.

De **Nederlandsche taal** is de taal van het Nederlandsche volk.

EERSTE HOOFDSTUK.

DE ZIN EN ZIJN DEELEN.

EERSTE GEDEELTE.

I. DE ENKELVOUDIGE ZIN.

4. Een **zin** is één woord of een verbinding van woorden, die een volledige mededeeling, een volledige vraag, een volledig bevel of een volledig wensch bevatten.

Bestaat de zin uit maar één woord, dan is dit een vervoegd werkwoord en wel (in het Nederlandsch) in de gebiedende wijs. Anders is de zin de verbinding van een vervoegd werkwoord met één of meer andere woorden.

5. In het vervoegde werkwoord ligt de mededeeling, de vraag, het bevel of de wensch. Dit is het **gezegde** van den zin.

De naam of de aanduiding van den persoon of de zaak, waarop de mededeeling enz. slaat, is het **onderwerp** van den zin.

6. Er zijn dus wel zinnen zonder onderwerp, niet zonder gezegde, n.l.

1°. gebiedende zinnen: *Luister! Jongens, let op!*

2°. sommige zinnen in een onechten lijdenden vorm: *Er wordt geklopt.*

OPMERKING. De naam van den aangesproken persoon wordt niet tot de zindeelen gerekend.

7. We onderscheiden twee soorten gezegden:

a. het **werkwoordelijk gezegde**, als het vervoegde werkwoord alleen de mededeeling enz. inhoudt, m. a. w. als het alleen voldoende is om het gezegde te zijn.

b. het **naamwoordelijk gezegde**, als het vervoegde werkwoord met een naamwoord, dat een betrekking, een toestand of een hoedanigheid van het onderwerp uitdrukt, het gezegde is.

Dit laatste kan alleen het geval zijn met de werkwoorden: *zijn, worden, blijven, lijken, schijnen, blijken, denken en voorkomen.*

Het werkw. heet dan **werkwoordelijk deel**, het naamw. **naamwoordelijk deel** van het gezegde.

De zooëven genoemde werkwoorden zijn niet in alle beteekenissen werkwoordelijk deel van het gez. Zij komen ook als werkwoordelijk gez. voor. Vergelijk: *Hij blijft een domoor* en *Hij blijft thuis*. Daarentegen zijn er andere werkwoorden, die soms in beteekenis met de bovenstaande overeenkomen en dan ook werkwoordelijk deel van het gez. zijn: *De akkers lagen woest.*

OEFENING I. *Onderwerp en gezegde aanwijzen met opgave van de naamwoordelijke gezegden.*

1. Zijn studiën had hij met lof ten einde gebracht.
 2. Dat getuigden de professoren. 3. Hun oordeel is niet onfeilbaar. 4. Waarom was er te B. geen leesgezelschap?
 5. Voorzichtigheid leeren die menschen nooit. 6. Doet úw best. 7. Honnef heette het Duitsche Nizza. 8. De zon scheen dien dag heerlijk. 9. Wat is dit een mooie woning! 10. Het lijkt wel een kamer van een koning. II. Op-

éens traden er een kamerdienaar en een page binnen. 12. Antwoord gaf Jaap niet. 13. Hij zat wezenloos. 14. Nu is de grap uit. 15. Trek hem zijn boerenplunje weer aan. 16. 't Valt mij moeilijk u alles te vertellen. 17. De schoorsteen rookt. 18. Het rookt hier. 19. Het waaide en regende al maar door. 20. Het werd al wat lichter op de kust. 21. Wat de moeder antwoordde kon door het waggerammel niet gehoord worden. 22. Wat beteekenen die schoten? 23. Wel scheen het een roekeloos bestaan. 24. Wie is hier schuldig? 25. De aangeklaagde is het niet. 26. Wie is daar? 27. Ik ben het. 28. Ziek te zijn lijkt ons, armen, niet. 29. 't Is toch wel hard zoo arm te wezen. 30. Angst en schrik scheen om dien mond te zweven. 31. De trein is al weg. 32. Is uw werk af? 34. Zulk een leven is niet uit te houden.

8. Behalve Onderwerp en Gezegde kunnen in den zin nog andere deelen voorkomen, die dan meestal dienen om een bijzonderheid van het ond. of van het gez. te vermelden, om hun beteekenis te beperken. Deze bepalende zin-deelen worden onderscheiden in *voorwerpen* en *bepalingen*.

9. De **voorwerpen** brengen wij tot drie groepen:

a. het **lijdend voorwerp**; dit zindeel beteekent het ding (den persoon of de zaak), dat de handeling, die het onderwerp verricht, ondergaat of door die handeling ontstaat.

b. het **meewerkend of belanghebbend voorwerp**; dit zindeel beteekent het ding, tot welks voor- of nadeel strekt, wat het gezegde van het onderwerp vermeldt.

c. het **oorzakelijk voorwerp**; dit zindeel beteekent het ding, dat noodzakelijk bij de handeling of den toestand van het onderwerp betrokken en tevens daarvan de aanleiding is.

OPMERKING I. De verschillende voorwerpen worden op de volgende wijze gemakkelijk herkend.

a. het *lijdend voorwerp*: Zet den zin om in den lijdenden vorm: het onderwerp van den lijdenden zin is het lijdend voorwerp van den bedrijvenden.

b. het *meewerkend voorwerp*: Vraag: „aan of voor wien of wat?” Het antwoord is het meew. voorw.

c. het *oorzakelijk voorwerp*: Dit zinsdeel komt alleen voor bij enkele werkwoorden en bijvoeglijke naamwoorden, die altijd met een bepaald voorzetsel gebruikt worden, of met een verouderden tweeden naamval, waarvoor tegenwoordig gewoonlijk een vierde naamval staat *).

OPM. 2. Ook andere zindeelen dan het gezegde kunnen voorwerpen hebben.

OEFENING II. *Wijs de lijdende, de meewerkende en de oorzakelijke voorwerpen in de volgende zinnen aan.*

1. De vrouw hield het kind stevig vast en voegde het van tijd tot tijd een vriendelijk woord toe. 2. Zij droeg de eigenaardige Friesche kleeding. 3. Die dracht paste uitnemend bij de bewegingen, die haar eigen waren. 4. Zij keek naar een schip, dat met uitgespannen zeilen de haven naderde en werd het staren niet moede. 5. Soms werd het zonlicht haar te sterk. 6. Op het schoone natuurtooneel lette zij niet. 7. Stom van vrees en ontzetting liet zij haar dochtertje aan de zorg van een medelijdende bekende over. 8. In korte woorden had haar broeder aan zijn patroon het voorgevallene meegedeeld. 9. Toen de arme moeder hem zag binnentreden, sloeg zij driftig de oogen naar hem op en vroeg scherp: „Waar is Sjoerd?” 10. Hij schaamde zich voor zijn zuster en dorst den blik niet naar haar opheffen. 11. Heb je niet voor hem gezorgd, niet meer aan hem gedacht, hem vergeten? 12. Hij was lang

*) Bij het bespreken van de les kan den leerlingen aangetoond worden de nauwe betrekking, waarin de voorwerpen door middel van het gezegde staan tot het onderwerp.

niet onverschillig voor de opvoeding van het kind, dat hem eigenlijk niets aanging. 13. Ontferm u mijner. 14. Gedenk de armen. 15. Hij was zijn drift geen meester meer en keek zijn broeder aan met oogen, die fonkelden van toorn.

10. De bepalingen kunnen zoowel bij het onderwerp, als bij het gezegde of het voorwerp behooren, en ook kunnen zij zelve bepalingen en voorwerpen hebben. Men verdeelt ze in twee groepen: *a. bijvoeglijke*, *b. bijwoordelijke bepalingen*.

11. Bijvoeglijke bepalingen dienen ter bepaling van een woord, dat een ding noemt of aanduidt.

Zij komen met verschillende beteekenissen en onder verschillende vormen voor, die wij, op twee soorten na, niet met namen onderscheiden. Die twee zijn: *a. de bijstelling*, *b. de bepaling van gesteldheid*.

12. De *bijstelling* bepaalt een ding, door het met een anderen naam te noemen. Zij wordt gewoonlijk door komma's van het bepaalde woord en van de andere zindeelen gescheiden.

Ook noemt men *bijstelling* die bepaling, welke een ding tot een soort of groep van dingen brengt.

13. De *bepaling van gesteldheid* drukt uit, hoe of wat een ding is of wordt, of in welken toestand het verkeert of komt, gedurende, tengevolge of volgens de handeling: *Ik kwam ziek thuis. Hij werkte zich moe. Wij zagen een vogel opvliegen. Dat werk houd ik voor nutteloos.*

OEFENING III. *Wijs de bijvoeglijke bepalingen aan, in het bijzonder de bijstellingen en de bepalingen van gesteldheid.*

1. Hertog Filips de Goede was een heel goed vorst, waarvan zijn bijnaam het klaar bewijs is. 2. Vele deugden

bezat hij en ook eenige gebreken. 3. Men bracht schalen met fruit. 4. De dronken boer viel ronkend op den grond. 5. Koelbloedig stond hij voor zijn rechters en sprak: „Ik ben een neef des konings.” 6. Zoo ging het in die dagen. 7. Schenk dat glas nog eens vol. 8. De jonkman gevoelde zich recht gelukkig. 9. Na één jaar afzijns komt hij weer. 10. De vergadering benoemde den heer B. tot voorzitter. 11. Het opgewonden volk schold den braven ouden staatsman een landverrader. 12. Piet Hein, een burgerjongen van Delftshaven, was een dapper soldaat en een kloek zeeman. 13. De dichter Borger noemt de rivier De Rijn den grootvorst van Europa's stroomen. 14. De buurman hiernaast trouwt met de juffrouw boven. 15. 's-Gravenhage, de residentie van onze koningin, is de hoofdstad van de provincie Zuid-Holland. 16. Ik, oude man, heb geen lust om de zorg voor de te verhuren gebouwen op mij te nemen.

14. Bijwoordelijke bepalingen dienen ter bepaling van een woord, dat geen ding noemt of aanduidt.

Naar de beteekenis heeft men bepalingen van **plaats**, antwoordende op de vraag *waar? waarheen? van waar?* enz.

tijd, antw. op de vr. *wanneer? hoe lang? sedert wanneer?* enz.

hoedanigheid, antw. op de vr. *hoe? op welke wijze?* enz.

hoeveelheid, graad en verhouding, antw. op de vr. *hoeveel? in welke mate? naar welken maatstaf?*

bepierking, antw. op de vr. *in hoeverre?*

oorzaak, „ „ „ „ *waardoor?*

reden, „ „ „ „ *waarom? om welke reden?*

doel, „ „ „ „ *waartoe? met welk doel?*

gevolg, „ „ „ „ *met welk gevolg?*

middel, antw. op de vr. *waarmede? met welk middel?*
voorwaarde, „ „ „ „ *op welke voorwaarde?*
omstandigheid, antw. op de vr. *onder welke omstandigheden.*

OEFENING IV. *Hoe heeten de bijwoordelijke bepalingen in de volgende zinnen?*

1. Het was dien dag bijzonder mooi weer. 2. Wie voorzichtig te werk gaat, kan een naald op een glas water laten drijven. 3. De veldvruchten hebben veel geleden van het ruwe weder. 4. Wij leven niet om te eten. 5. Met één slag valt de boom niet om. 6. Al te veel is ongezond. 7. Eindelijk kwam hij van zijn zwerftochten in het vaderland terug. 8. Tot zijn schande moest hij openlijk zijn ongelijk bekennen. 9. Wegens oneerlijke handelingen is hij uit zijn betrekking ontslagen. 10. Bij dezen heb ik het genoegen u te berichten, dat ik uw brief in den besten welstand heb ontvangen. 11. Met honing vangt men vliegen. 12. Gezondheid is alles waard. 13. We hebben ons gruwelijk verveeld. 14. Besteed uw tijd nuttig. 15. Tot mijn leedwezen meld ik u, dat ik van uw vriendelijke uitnoodiging geen gebruik kan maken. 16. Niet zonder moeite volgen we het smalle pad. 17. Slechts één meter was het dijkje breed. 18. Bij monde van het oudste lid werd den voorzitter onder luide toejuichingen van alle aanwezigen de hulde der vergadering gebracht. 19. Voor een deel zijn die huizen smakeloos opgetrokken en getopt. 20. Bij goed weder ga ik iederen dag een poos wandelen. 21. Onder bepaalde omstandigheden weigert deze machine geregeld. 22. Voor mijn part kan de onderneming wel opgedoekt worden. 23. Hij heeft voor zijn doen zich erg uitgesloofd. 24. Ieder moet naar de mate van zijn krachten bijdragen tot het algemeene welzijn.

15. Behalve de genoemde zindeelen kunnen in den zin

andere *bijwoordelijke uitdrukkingen* voorkomen, die geen eigenlijke bepalingen zijn, omdat zij geen bijzonderheid van een ding, een handeling of een eigenschap vermelden. Zij geven in hoofdzaak een antwoord op de vraag: „Gebeurt het of niet?” „Is het zoo of niet?”

De voornaamste daarvan zijn:

de **ontkenning**: *Hij werkt niet. Hij is niet ijverig.*

de **bevestiging**: *Ik heb wel geschreven.*

de **zekerheid**: *Wij komen stellig.*

de **mogelijkheid**: *Misschien halen we den trein nog.*

de **wenschelijkheid**: *Denk toch om uw gezondheid.*

de **veronderstelling**: *Gij hebt het immers gedaan?*

de **toegeving**: *Hij is wel goed, maar niet verstandig.*

de **tegenstelling**: *Toch gaf hij zich niet over.*

OEFENING V. *Gebruik in goede zinnen onderstaande woorden als bijwoordelijke uitdrukkingen en benoem ze.*

Bepaald — geenszins — waarschijnlijk — zeker — volstrekt niet — mogelijk — noodzakelijk — gewis — weliswaar — ondanks zichzelf — werkelijk — dan.

16. Komen er twee of meer gelijksoortige zindeelen in denzelfden zin voor, dan heeten zij *veelvoudig*. *Voorbeelden?*

17. Sommige uitdrukkingen hebben de beteekenis van een zin, maar missen een of ander noodzakelijk bestanddeel. Zij heeten **elliptische** (onvolledige) **zinnen**.

Het ontbrekende deel is òf het vervoegde werkwoord òf dit en het onderwerp.

Toon dat aan in de volgende voorbeelden.

Goeden dag! Welkom! Waarheen? Weg met den schurk! Alweer ziek? Een klein vischje een zoet vischje. Hoeden af! Wat nood! Van mijn poes geen spoor! Alles zoek. Een goeie man, die burgemeester. Vlug naar school! 's Lands wijs 's lands eer. Overal mist! Handen uit de

*kasten! Oogen uit de boeken! Geen zorgen vóór den tijd!
Een huis te huur.*

OEFENING VI. Ter herhaling.

Ontleed de volgende zinnen in zindeelen.

1. Op een afstand gelijkt een dorp in de Padangsche Bovenlanden volkomen op een dessa op Java. 2. Een in groepen verdeeld en door eene zee van sawah's omgeven woud van palmen. 3. Zoo doet het zich voor uit de verte. 4. Naderbij staat men verrast over den rijkdom van kleuren en bevallige vormen. 5. Van huizen is slechts weinig te zien. 6. De schippers hielden de vrachten hoog. 7. Nu zijn beiden heen, hij en zijn vrouwtje. 8. De dijk langs het IJ naar Nieuwendam en van daar naar Schellingwoude is zeker niet eene der schoonste wandeldreven in Hollands tuin. 9. De bodem onzer planeet blijkt waarlijk niet met grijze, stoffige straatkeien bevoerd. 10. Een dijk te leggen is niet iedereen's werk. 11. Sinds de eerste jongelingsjaren bekampt hij, het visscherskind, het noodlot op de baren. 12. Al het mijn, mijn ziel, mijn vleesch, mijn bloed, is in dien bajert dáár.

2. KORT BEGRIP VAN DEN SAMENGESTELDEN ZIN.

18. Een zin kan zijn *enkelvoudig* en *samengesteld*.

Een **enkelvoudige zin** bevat maar één mededeeling, één vraag, één bevel, één wensch.

Een **samengestelde zin** is de vereeniging van twee of meer enkelvoudige zinnen tot één geheel.

19. Bestaat een samengestelde zin uit twee of meer zinnen zóó, dat de eene geen zindeel is van den anderen, dan zijn die zinnen **nevengeschikt** verbonden: *Het was heerlijk weder, en ik had niet veel lust mij terstond naar huis te begeven: ik verkoos liever nog eerst een stadssingel langs te wandelen.*

Is daarentegen de eene een zindeel van den anderen, dan is de eerste **ondergeschikt** met den laatsten verbonden. De laatste heet dan de **hoofdzin**, de eerste de **bijzin**: *Wanneer men te Leiden studeert, heeft men een zekere voorliefde voor stadssingels.*

20. Een ondergeschikte zin (bijzin) kan alzoo zijn een onderwerp in den hoofdzin, een naamw. deel v. h. gez., een voorwerp (lijd., meew. of oorz.), een bijvoeglijke of een bijwoordelijke bepaling.

Derhalve onderscheidt men ook:

onderwerpszinnen,
gezegdezinnen,
voorwerpszinnen,
bijvoeglijke bijzinnen en
bijwoordelijke bijzinnen.

OEFENING VII. *Zonder in het onderstaande de enkelvoudige zinnen af van de samengestelde. Wijs verder aan welke zinnen nevensgeschikt en welke hoofd- en bijzin zijn. Zeg, tot welke soort elk van de bijzinnen behoort.*

1. De zon staat op het ondergaan, en reeds is het schemerdonker in Blommensteyns gaanderij. 2. Het paleis van koning Intellectus was in een rots uitgehouwen en het huisraad was van metaal en marmer; want de onderdanen van dezen koning waren kundig in alle nuttige werken van steenhouwen en metaalbewerking. 3. Dat het Vrouwe-zand door over boord geworpen tarwe ontstaan is, zal zeker wel een sprookje zijn. 4. „De druiven zijn zuur,” zei de vos. 5. Wie het onderste uit de kan wil hebben, valt het lid op den neus. 6. Als het kalf verdronken is, dempt men den put. 7. De Zweedsche koning Gustaaf Adolf, die zich in den dertigjarigen oorlog zoo beroemd heeft gemaakt, was zeer tegen het tweegevecht, dat hij voor de discipline bijzonder verderfelijk achtte. 8. Zoo de ouden zongen, pie-

pen de jongen. 9. Het geheim van dengene, die zegt, dat hij een geheim bewaart, is geen geheim meer. 10. Baden-Baden is een prettig oord: het wemelt van Franschen; maar mijn rok zat te slecht en mijn haar krulde te weinig voor de Kurzaal en de feesten. 11. Daar wij geen kompas hadden, waren wij niet zeker van onze berekening. 12. Luister naar de meening van anderen; maar verzaak daarom de uwe niet, zoo gij gelooft, dat deze beter is dan gene. 13. Wat gij niet wilt, dat u geschiedt, doe dat ook aan een ander niet.

TWEEDE HOOFDSTUK.

DE REDEDEELEN.

EERSTE GEDEELTE.

21. De woorden in den zin worden naar hun betekenis en naar den dienst, dien zij in den zin doen, verdeeld in tien soorten, **rededeelen**.

1. *Zelfstandig naamwoord of substantief,*
2. *lidwoord of artikel,*
3. *bijvoeglijk naamwoord of adjectief,*
4. *voornaamwoord of pronomen,*
5. *telwoord of numerale,*
6. *werkwoord of verbum,*
7. *bijwoord of adverbium,*
8. *voorzetsel of praepositie,*
9. *voegwoord of conjunctie en*
10. *tusschenwerpsel of interjectie.*

De zes eerste soorten zijn veranderlijk of *buigbaar*, de overige, ook wel *partikels* genoemd, zijn *onbuigbaar*.

De hier bedoelde veranderingen heeten bij de vijf eerste met één woord *verbuiging*, bij het verbum *vervoeging*.

I. HET ZELFSTANDIG NAAMWOORD OF SUBSTANTIEF.

22. Het **zelfstandig naamwoord** of **substantief** is de naam van *a*) een stoffelijk ding, *b*) een eigenschap, een toestand of een werking van een stoffelijk ding.

In het eerste geval heet het **concreet**, in het tweede **abstract**. *Voorbeelden?*

23. Een andere verdeling van de substantieven is die in:

1. **eigennamen**; dit zijn namen, die men aan de dingen afzonderlijk geeft, om ze van andere dingen van dezelfde soort te onderscheiden. *Voorbeelden?*

2. **soortnamen**; dit zijn namen, die alle dingen van dezelfde soort hebben. *Voorbeelden?*

Soortnamen worden naar kenmerken gegeven, eigennamen niet.

De soortnamen worden verder verdeeld in:

a. **voorwerpsnamen**: namen van begrensde dingen,

b. **stofnamen**: namen van stoffen, als onbepaalde, onbegrensde dingen,

c. **verzamelnamen**: namen van verzamelingen van dingen van dezelfde soort.

OPMERKING. Soms komen abstracte namen voor als concrete, eigennamen als soortnamen, stofnamen als voorwerpsnamen, voorwerpsnamen als stofnamen, verzamelnamen als voorwerpsnamen en ook als stofnamen.

OEFENING VIII. *Tot welke soort behooren de cursief-gedrukte substantieven?*

1. De *Trompen* en *De Ruiters* leven nog. 2. *De Ruiter* was een *held*. 3. Hebt gij vele *kennissen*? 4. Hij drinkt een stevig *glas wijn*. 5. Hoe wordt de *turf* gemaakt? 6. Geheele *bosschen* werden vernield. 7. De *rijkdom* heeft geen *gebrek* aan *turf* en *hout*. 8. De *Piersons* staan in hoog

aanzien. 9. *Kennis is macht*. 10. *Iedere tijd heeft zijn Cicero's*. 11. Hier vertoont zich het *gebergte* in al zijn *Majesteit*. 12. Maak dien *haring* eens schoon. 13. Wat is een *Xantippe*, wat een *Kenau-Hasselaar*, en wat een *Martha*? 14. De *parel* wordt uit de *diepte* der *wateren* opgehaald. 15. Hebt gij de *opening* der *Staten-Generaal* door Hare *Majesteit* weleens bijgewoond? 16. Wien bedoel ik met onzen *Esculaap* en onzen *Figaro*? 17. De *steen*en in de *gang* zijn van ongelijke *grootte*. 18. Wat is uw *neef Piet* toch een houten *Klaas*; hij heeft een *gang* als een *gans*. 19. Daar zat hij in een gemakkelijken *Voltaire* met een sierlijken *Vondel* in de hand.

24. Bij de verbuiging van de substantieven en de daarbij behorende bepalende woorden komen vooral de drie volgende zaken in aanmerking: het *geslacht*, het *getal* en de *naamval*.

25. De substantieven hebben drieërlei **geslacht**: zij zijn *mannelijk*, *vrouwelijk* of *onzijdig*.

26. **Mannelijk** zijn

a. naar de beteekenis:

1°. de namen van **mannen** en **mannetjesdieren**.

2°. „ „ „ **boomen**, **bergen**, **munten** en **steen**en (als voorwerpsnamen), ook de woorden *boom*, *berg* en *steen*. (Uitzonderingen: *linde* en *guinje*.)

3°. de namen van **dagen**, **maanden** en **jaargetijden**, ook het woord *dag*. (Uitz.: *lente*.)

4°. de namen van vele **groote** en **sterke** dieren. (Uitz.: *hyena*, *raaf* en *slang*.)

b. naar den vorm en de beteekenis:

5°. de substantieven, die uitgaan op **aar**, **aard**, **erd**; **em**, **lm**, **rm** en vele op **m**. (*Uniform* is *vr.*; *palm* is alleen *m.* als „tak” of „boom”.)

6°. die op **dom** (behalve de onzijdige).

7°. de namen van werktuigen op **el** en **er**. (Uitz.: *grif-fel* en *schoffel*.)

8°. de meeste voorwerpsnamen op **ing** en **ling**.

9°. de **stammen van werkwoorden**, die de **handeling** uitdrukken.

27. Vrouwelijk zijn

a. naar de beteekenis:

1°. de namen van **vrouwen** en **wijfsdieren**.

2°. de namen van **stoffen**, ook het woord: de *stof*. (Uitz.: de onzijdige en *honing*, *nectar*, *wijn*; *inkt*, *mosterd*, *room*, *azijn*.) N.B.! *Kurk* en *vischnamen* als voorwerpsnamen zijn *m*.

3°. de namen van **bloemen**, **vruchten** en **groenten**, ook de woorden *bloem*, *vrucht* en *groente*. (Uitz.: *krokus*, *eglantier*; *appel*, *eikel* en de vruchtnamen op **oen** en **ling**.) N.B.! Bloemnamen, die eigenlijk een ander voorwerp noemen, behouden het eigenlijke geslacht.

4°. de namen van **vaartuigen** (behalve die op **er**).

5°. de namen van **muziekinstrumenten**. [Uitz.: *doedel(zak)*, *horen* en *triangel*.]

6°. de namen van **letters**, **cijfers**, **muzieknoten** en **intervallen**, ook de woorden *letter* en *noot*.

7°. de namen van **landen** en **gewesten** met het lidwoord **de**.

8°. de namen van vele **kleine** en **zwakke dieren**. (Uitz.: *baars*, *voren*, *kikvorsch*, *mol*, *nachtegaal*, *spreeuw* en *vink*.)

b. naar den vorm en de beteekenis:

9°. de substantieven op **e**, **de** en **te** (ook, die somtijds nog een **e** hebben).

10°. die op **ing** en **st** achter stammen van werkwoorden. (Andere woorden op **st** en *dienst* zijn *m*.)

11°. die op **heid**, **ij**, **schap** (behalve de onz.), **nis**, **uw**; **age**, **ei**, **ie**, **iek** en **teit**.

12°. de **stammen van werkwoorden** die een voorwerp beteekenen.

28. Samengestelde substantieven hebben het geslacht van het laatste deel, als zij een soort noemen van wat dat laatste deel beteekent. (Uitz. *kerkhof* en *tijdstip*.)

OEFENING IX. *Bepaal het geslacht van de volgende substantieven* ¹⁾.

Abrikoos, adem, arend, baaierd, bagage, bal, beeltenis, beet, bemoeial, blik, boom, boot, borst, brekespel, buis, burgerschap, daalder, dadel, das, deelgenoot, deken, deugniet, deurpost, diamant, drop, eer, eikel, els, erfgenaam, Etna, evenaar, getuige, gier, gordijn, greep, griffel, guinje, hak, halm, hamer, handgreep, haring, heerschap, helm, herfst, hof, hooiberg, hoop, hutspot, kaas, kameraad, kamp, kant, kei, kereltje, kers, keten, ketting, keus, klank, kool, koppel, krakeling, de Krim, krop, kweekeling, landtong, langtong, last, leeuwenbek, lekkerbek, lettergreep, loods, maal, maat, majesteit, Zijne Majesteit, melk, meloen, mensch, mol, muil, nachtwacht, de Neptunus, olifant, oogst, de Oost, palm, part, pas, patroon, pink, platvoet, port, post, priesterschap, punt, rijkdom, rijm, robijn, roodhuid, room, ruzie, sabel, schande, schelling, schoener, schop, schuit, slag, snuiter, standaard, stof, streek, stroom, terts, toon, traan, trap, tulp, turf, val, vangst, viool, vlak, vlieg, voeding, vorst, vreemdeling, vrouwspersoon, want, wees, wijf, wijfjes-olifant, wilg, woning, worm, zang, zegen, zucht.

OEFENING X. *Zoek uit bovenstaande woorden de meer-slachtige, d. w. z. zulke, die al naar de beteekenis een verschillend geslacht hebben.*

¹⁾ Als bovenstaande geslachtsregels niet kunnen dienen, moet het woordenboek geraadpleegd worden.

OEFENING XI. Welke woorden in oefening IX zijn gemeenslachtig, d. w. z. welke kunnen zoowel een man als een vrouw beteekenen?

OEFENING XII. Noem het vrouwelijke woord bij de volgende mannelijke.

Man — vader — zoon — broeder — oom — neef — jongeling — bruidegom — heer — meester — knecht — bode — baron — acteur — dokter — zanger — kok — tuinier — bakker — moordenaar — dief — stier — bok — hengst — haan — ram — beer — woerd — hommer, milter — rekel, reu — kater — doffer — rammelaar — ganzerik — hertebok.

29. Het **getal** van de buigbare woorden is tweeërlei: *enkelvoud* en *meervoud*.

30. Een substantief staat in het **enkelvoud**, als het maar één ding van die soort bedoelt.

Geeft de vorm te kennen, dat het meer dan één bedoelt, dan staat het in het **meervoud**.

31. Er zijn enkele substantieven, die om hun betekenis *geen meervoud* hebben:

a. de *abstracte* substantieven. (Maar beteekenen zij verschillende soorten van het abstracte ding, dan hebben zij wel een meervoud: *deugden, ziekten, onaangenaamheden, handelingen* enz.)

b. de *eigennamen* als zoodanig. (Waarom dan wel *de Trompen* en *de Ruiters*; *de Piersons*?)

c. de *stofnamen* als zoodanig. (Waarom dan wel *glazen, ijzers, waters, wijnen* enz.?)

d. de *verzamelnamen*, als zij een soort stofnamen zijn: handel in *vee*, veel *volk*. (Waarom dan wel *legers, volken* enz.?)

Hoe zou het komen, dat woorden als *heelal*, *oosten*, *onderwereld*, *hel* geen meervoud hebben?

32. Andere substantieven komen *alleen in het meervoud* voor. De voornaamste daarvan volgen in

OEFENING XIII. *Gebruik ze in zinnen.*

Gebroeders — hersenen — inkomsten — kosten —
lieden — manen — mazelen — metten — muizenissen —
onkosten — onlusten — verzenen — voorouders — zeden.

33. Het meervoud van de substantieven, wordt gevormd door de uitgangen **n**, **en**, **s**, **eren** en **ers**.

Let op de volgende aanwijzingen.

1. Vreemde woorden, die op een volkomen klinker (behalve *ie*) uitgaan, krijgen 's.

Ra, *vla* en *eega* zijn Nederlandsche woorden.

2. De woorden op **ie** met klemtoon nemen **ën**, die op **ie** zonder klem **n** of **s**.

3. Verdubbeling van den slotmedeklinker heeft alleen plaats onmiddellijk na een onvolkomen klinker; na een toonloozen klinker dus niet, behalve bij den uitgang **is**.

4. Vreemde woorden op **(i)um** en **(i)us** veranderen *um* en *us* in **en** of (op de vreemde manier) in **a** en **i**. Soms nemen zij geheel als Nederlandsche woorden den meervoudsuitgang achter het geheele woord.

5. Eigennamen, die op een klinker (behalve **ie**) uitgaan nemen 's.

6. Titels, die uit de koppeling van twee of meer woorden bestaan, hechten het teeken van het meerv. aan dat deel, dat de eigenlijke waardigheid noemt; soms óók aan een ander deel.

7. Samenstellingen met **man**, die een beroep beteekenen, veranderen **man** in **lieden** of **lui**.

OPMERKING. Bij sommige substantieven wordt de on-

volkomen klinker van het enkelvoud in het meervoud volkomen. Ook veranderen de onechte *f* en *s* in *v* en *z*. Nadere aanwijzingen hiervoor achten wij overbodig.

OEFENING XIV. *Wat is het meervoud van de volgende woorden?*

Ambachtsman — appèl — aquarium — beeltenis — cadeau — commissaris — criticus — dreumes — drieman — duo — eega — familie — flesch — Franschman — gans — gebod — gebrek — gelid — gems — genie — genius — gouverneur-generaal — griffie — gymnasium — handvol — harmonie — havik — Hendrik — heros — hof — horloge — kaars — kapitein-kwartiermeester — kievit — kleinood — koe — kopie — kous — laars — leeuwerik — lelie — lemmet — loge — Lohman — luitenant-generaal — maat — Marie — Maris — melodie — methode — Mina — moskee — motto — museum — Muzelman — nimf — Noorman — opperman — pacha — pad — paraplu — paus — pendule — pers — pols — professor — provincie — provisor — ra — radja — rede — reliquie — sawah — schout-bij-nacht — senator — sergeant-majoor — serie — sieraad — slee — smid — sofa — staaf — staatsman — stad — struis — telegraaf — Thorbecke — trans — verlof — visch — vleesch — vloot — vonnis — zee.

34. Eenige substantieven vormen hun meervoud zoowel met *en* als met *s*. Het eerste geldt voor deftiger.

Andere nemen *en* of *s* al naar de beteekenis.

OEFENING XV. *Schrijf, zoo noodig met behulp van het woordenboek, het verschil tusschen de volgende meervouden.*

Bladen *en* bladeren; beenen *en* beenderen; dekens *en* dekenen; heiden, heidens *en* heidenen; hemels *en* hemelen; kleeden *en* kleederen; knechts *en* knechten; letters *en* lette-

ren; lidmaten *en* ledematen; middels *en* middelen; portiers *en* portieren; reden *en* redenen; riffen *en* reven; spellen *en* spelen; studies *en* studiën; tafels *en* tafelen; trekken *en* treken; vaders *en* vaderen; viziers *en* vizieren; waters *en* wateren.

35. Sommige substantieven, die een verzameling, maat, gewicht enz. beteekenen, behouden na een bepaald telw. den vorm van het enkelvoud.

OEFENING XVI. *Gebruik in zinnen:*

1. Drie gulden — drie guldens. 2. Twee paar schoenen — twee paren. 3. Vier voet — vier voeten. 4. Te zes uur (uren) — zes uur. 5. Naar de oude zede — zeden. 6. Van ouder tot ouder — voorouders. 7. Onder de voet raken, halen. 8. Op de been brengen, komen. 9. Slaag krijgen. 10. Veertien daag. 11. Alle man.	$\left. \begin{array}{l} \text{Voet, been, slaag,} \\ \text{daag en man zijn hier} \\ \text{werkelijk meervou-} \\ \text{den, zooals blijkt uit} \\ \text{de voet, de been,} \\ \text{slaag en daag.} \end{array} \right\}$

36. Zie 31, a.

OEFENING XVII. *Plaats naast de volgende woorden een ander, dat voor het meervoud er van kan gelden.*

Aanbod — bedrog — doel — eer — gedrag — ge-
laat — genot — hoop (bijv. *in zijn . . . teleurgesteld worden*) —
inleg — kunde — leer — oordeel — raad — roof —
spot — troost — twijfel — verdriet — wanorde — zegen.

37. Een substantief (met de daarbij behoorende bepa-
lende woorden) kan, zoowel in het enkelvoud als in het

meervoud, in vier naamvallen (*casus*) voorkomen, al naar de betrekking, die het in den zin bekleedt. Zij heeten *nominatief*, *genitief*, *datief* en *accusatief* of *eerste*, *tweede*, *derde* en *vierde* naamval.

38. Een substantief staat in den **nominatief**:

- a.* als onderwerp;
- b.* „ naamwoordelijk deel van het gezegde;
- c.* „ bijstelling bij een nominatief;
- d.* „ bepaling van gesteldheid zonder voorzetsel bij een nominatief.

OPMERKING. De *casus* van den aangesproken persoon heet *vocatief* en is altijd gelijk aan den nominatief.

39. Een substantief staat in den **genitief**:

- a.* wanneer het zonder voorzetsel een bepaling bij een ander substantief is (de bijstelling en de bep. van gesteldheid uitgezonderd!).

Deze genitief kan altijd vervangen worden door hetzelfde woord als bijv. bep. met het voorz. **van**. Zulk een bepaling heet dan *omschreven genitief*.

- b.* als bijvoeglijke bepaling, die het onbepaalde geheel noemt, waarvan een deel genomen is;

c. als oorzakelijk voorwerp zonder voorzetsel bij enkele werkwoorden en bijvoeglijke naamwoorden, als: *gedenken*, *zich erbarmen*, *zich aantrekken*, *zich schamen*; *bewust*, *gedachtig*, *kundig*, *meester*, *moede*, *vol*, *waardig(on-)*, *zat*. (Zie 9, opm. 1c!);

- d.* in sommige bijwoordelijke bepalingen.

40. Een substantief staat in den **datief**:

- a.* als meewerkend voorwerp zonder voorzetsel;
- b.* wanneer het den persoon of de zaak noemt, die de bezitter is van een in denzelfden zin genoemd lichaamsdeel, kledingstuk of ander voorwerp;
- c.* als bijstelling of bepaling van gesteldheid bij een datief.

41. Een substantief staat in den **accusatief**:

a. als bepaling met een voorzetsel;

OPMERKING. In het oudere Nederlandsch „regeerden” verschillende voorzetsels ook den datief, vandaar nog uitdrukkingen als: *bij der hand, in der minne, met luider stemme, na den eten, om den broode, van ganscher harte, ten (te den) huize van, ter (te der) wille, metter (met der) daad* e. a. (Zie 45!)

b. als lijdend voorwerp;

c. als bijw. bepaling (zonder voorzetsel) van plaats, tijd en hoeveelheid (maat, gewicht, prijs);

d. als oorzakelijk voorwerp (zonder voorzetsel) bij de onder 39, c. genoemde woorden en bij enkele andere als: *bijster, getroost, gewaar, gewoon, kwijt, schuldig*;

e. als bepaling van omstandigheid zonder voorzetsel;

f. als bijstelling of bepaling van gesteldheid bij een accusatief.

OEFENING XVIII. *In welken casus staan de cursief-gedrukte substantieven en waarom?*

1. Zij noemen zich *Vredemieren*, maar het zijn natuurlijk *Strijdmieren*.
2. Doe nog der *vaderen eed* gestand.
3. Den 22sten Maart, den *eersten dag der Lente*, zijn *dag* en *nacht* even lang.
4. Columbus, de *wereldontdekker*, heeft moeten ondervinden, dat ondank 's *werelds loon* is.
5. Langzaam steeg hij den *berg* op.
6. Hij was een *beetje* bang geworden.
7. Als eenigen *erfgenaam* van den *notaris* viel den jongen P. een verbazend *vermogen* ten *deel*.
8. Een *knaapje* leunt aan *moeders schoot*, Vol *slaaps* de knippende *oogen*.
9. Reeds half het *offer* van den *dood*, bukt zich een *grijsaard* naar den *schoot* der trouwe *moederaarde*.
10. Wat tobt gij toch, jonge *maats*, om 't *leven*, alle *dagen*.
11. Hij trok zich der arme *weeze* aan.
12. Zijn *geld* was hij kwijt.
13. De wind blies het *knaapje* de *tranen* in

het oog. 14. *Wit* heet de *kleur* der *onschuld*. 15. Onverrichter *zake* keert hij nooit terug. 16. *Lekker* is een *vinger* lang. 17. Zijn *moeder* zocht hem des *avonds* en 's anderen *daags* droeg men haar *zoontje* heen. 18. Een *menigte* volks liep te *hoop*. 19. Het kostte mij veel *moete* den *man* van zijn *ongelijk* te overtuigen. 20. Een der *zake* kundig *man*, die zich zijn *taak* bewust is, zou zoo iets *ondoordachts* niet gezegd hebben. 21. Schoon het *Haantje* van 't *Vernuft* soms moet *koning* kraaien, moogt gij 't *Haantje* in de borst nooit den nek omdraaien. 22. Een bete *broods*; een teug *waters*. 23. Hij drinkt een *glas* goeden *wijn*.

42. Verbuiging van de substantieven.

Voorbeelden.

Mannelijk.	Vrouwelijk.	Onzijdig.
E n k e l v o u d.		
N. vader, heer,	moeder, vrouw,	kind, hart,
G. vaders, heeren,	moeder, vrouw,	kinds, harten,
D. vader, heer(e),	moeder, vrouw,	kind(e), hart(e),
A. vader, heer.	moeder, vrouw.	kind, hart.
M e e r v o u d.		
N. vaders, heeren,	moeders, vrouwen,	kinderen, harten,
G. " "	" "	" "
D. " "	" "	" "
A. " "	" "	" "

43. Deze voorbeelden leeren, dat er van een wezenlijke verbuiging van de substantieven niet veel over is. In hoofdzaak komt het op het volgende neer:

1. In het enkelvoud heeft alleen de genitief m. en o. een uitgang. Welken?
2. In het meervoud zijn alle casus aan elkaar gelijk.
3. Eenige mannelijke substantieven en één onzijdig heb-

ben in den gen. enk. **n** of **en**. Deze heet de **zwakke** genitief, die op **s** de **sterke**.

Een zwakken genitief hebben:

a. de mannelijke persoonsnamen: *heer, hertog, graaf, mensch, paus, prins, profeet, vorst* en soms ook wel *knaap*.

OPMERKING. *Heer* en *graaf* in samenstellingen hebben den sterken genitief.

b. de mannelijke persoonsnamen op **e** als: *bode, bediende*, en de als mannelijke persoonsnamen gebruikte adjectieven als: *zieke, rijke, gelukkige*.

c. het onzijdige *hart*.

4. Sommige vrouwelijke (persoons)namen nemen een **s** in den gen. enk. aan, wanneer zij vóór het bepaalde woord staan: *moeders verjaardag*. Een enkelen keer is dat zelfs met meervoudige substantieven het geval: *rijkeluis kinderen*.

44. Eigennamen op een volkomen klinker hebben in den gen. 's, persoonseigennamen op een sisklank alleen een '.

45. OPMERKING. Van den ouden genitiefuitgang **es** zijn nog sporen over in: *daags, buiten gaats, slaags raken, scheepslading, zijns weegs*.

Den ouden datiefuitgang mann. en onz. **e** (die in deftigen stijl ook nu soms nog voorkomt,) is over in vele vaste uitdrukkingen als: *in den beginne, ten behoeve, te berde, te berge rijden, ten deele, onder eede, in gemoede, Gode welgevallig, uit hoofde van, op den huize, in den jare, bij monde van, van noode, te velde, naar den vleesche, van wege; van daag, scheep gaan*. (Zie 14, opmerking!).

46. In het hedendaagsche gewone Nederlandsch wordt de genitief meestal omschreven (zie 39, a!)¹⁾, omdat de on-omschreven genitief gewoonlijk deftig, gemaakt, onwelluidend klinkt. Maar vóór het bepaalde woord en in enkele

¹⁾ Deze opmerking geldt natuurlijk ook voor de andere verbuigbare woordsoorten.

vaststaande uitdrukkingen gebruiken wij den genitief ook in de gewone, ongedwongen taal.

In plaats van den gen. wordt in de gewone spreektaal ook het bez. voornw. **zijn**, (**z'n**), (**d**)**er** gebruikt: *Den baas z'n vrouw; Trui der hoed.*

OEFENING XIX. *Verander, zoo mogelijk, den omschreven genitief in een echten.*

1. Het leven van Vondel. 2. De puntgedichten van Huygens. 3. Het standbeeld van Thorbecke. 4. Het avontuur van Gerrit Witse. 5. De burgemeester van Zeist. 6. De wildernissen van Afrika. 7. De werken van Mevrouw Bosboom-Toussaint. 8. De geschiedenis van Vader Jakob. 9. Het regentschap van Koningin Emma. 10. De reize van Willem Barendsz. 11. De bewoners van Den Haag en van Den Bosch. 12. De gedichten van Nicolaas Beets. 13. De tuin van mijn oom. 14. Het karakter van mijn neef Nurks. 15. De kolossus van Rhodus. 16. De dood van Koning Willem den Derden. 17. De zielegrootheid van Willem van Oranje. 18. De omstreken van het meer van Constanz. 19. Het leven van Jezus. 20. Het huis van uw ouders. 21. De merkwaardigheden van Parijs. 22. Het ontzet van Leiden.

2. HET LIDWOORD OF ARTIKEL.

47. Het **lidwoord** of **artikel** (**de**, **het**, **een**) komt niet anders voor dan bij een substantief: het is een aanwijzing, dat er de naam van een ding volgt.

Het **bepalende lidwoord**, **de** of **het**, geeft te kennen, dat het ding naast andere van dezelfde soort meer in het bijzonder bekend is, hetzij met of zonder nadere aanwijzing.

Het **niet bepalende lidwoord** (ook wel: *lidw. van eenheid!*), **een** wijst aan, dat er een onbepaald ding bedoeld wordt van de soort, die het substantief noemt.

OPMERKING. Het niet bepalende lidw. kan ontkennend zijn, dan luidt het *geen*, bijv. *Ons land is geen republiek. Zulk werk noem ik geen opstel.*

OEFENING XX. *Probeer nu eens het al of niet gebruik van het lidwoord bij de cursieve substantieven in onderstaande zinnen te verklaren.*

1. *Leve de Koningin!* 2. *Er was eens een koning.* 3. *Israëls is een schilder*, en wel een van de beste moderne schilders. 4. *Op de tentoonstelling trok een Israëls* bijzonder de aandacht. 5. *Weet je ook een mooi gedicht*, dat ik op een verjaarpertij zou kunnen voordragen? 6. *Bedoelt u de verjaarpertij* van uw oom? 7. *Lees het gedicht* nog eens. 8. *De man*, dien ik op het oog heb, was een van de oudste loodsen uit het zeevat van Hilligermond. 9. Hier verkoopt men *melk, boter en kaas*. 10. *Geef me de boter* eens aan. 11. *Amsterdam is het Venetië* van het Noorden.

48. Woorden, die, evenals het lidwoord, bij een substantief behooren, waarvan zij een bepaling zijn, heeten **bijvoeglijke** of **attributieve** woorden.

De attributieve woorden hebben het geslacht, het getal en den naamval van het substantief, waarbij zij behooren.

49. Verbuiging van de lidwoorden.

Mannelijk. Vrouwelijk. Onzijdig.

	Enkelvoud.		Meerv.
N. de, een,	de, een(e),	het, een,	de,
G. des, eens,	der, eener,	des, eens,	der.
D. den, een(en),	de(r), een(er),	het (den), een(en),	de(n),
A. den, een(en).	de, een(e).	het, een.	de.

OPMERKING I. De derde-naamvals vormen vr. enk. en onz. enk. **der** en **den** komen nog voor in deftigen stijl en in verschillende vaststaande uitdrukkingen; zie voorbeelden in 41 en 45.

OPM. 2. De datief meerv. luidt tegenwoordig *de*, al wordt hij nog wel geschreven *den*. Deze opmerking geldt ook voor de andere attributieve woorden.

OPM. 3. In plaats van *eene* en *eenen* schrijft men in overeenstemming met de beschaafde spreektaal gewoonlijk *een*.

OEFENING XXI. *Waar het noodig is, een vorm van het lidwoord invullen.*

1. Om zes uur ging men aan . . . tafel. 2. Er werd over . . . ouden en . . . jongen directeur even gunstig geoordeeld. 3. Laat onmiddellijk . . . dokter en . . . verpleegster halen. 4. . . oom en . . . voogd van deze weezen is plotseling gestorven. 5. Wij hebben . . . substantief en . . . artikel behandeld. 6. Leer . . . verbuiging van . . . artikel of . . . lidwoord. 7. De reis van . . . graaf en . . . gravin is bepaald op . . . eersten van . . . volgende maand. 8. Op welk uur vergaderen . . . burgemeester en . . . wethouders? 9. Men spant . . . os of . . . paard voor . . . ploeg. 10. Stoot niet aan . . . tafel. 11. Eigenhandig decoreerde . . . generaal . . . sergeant en . . . korporaal. 12. T . . . allen tijde zijn er rijken en armen geweest. 13. Ik was volkomen t . . . goeder trouw. 14. De bijeenkomst zal plaats hebben . . . 17den April . . . voormiddags t . . . 10 uren t . . . dezer stede t . . . huize van . . . Heer B. 15. T . . . zijnen huize werd ook t . . . vorigen jare zulk een bijeenkomst gehouden. 16. Dit alles geschiedt t . . . uwen grieve.

3. HET BIJVOEGLIJK NAAMWOORD OF ADJECTIEF.

50. Het **bijvoeglijk naamwoord** of **adjectief** noemt een hoedanigheid of een eigenschap van een ding, en behoort bij den naam of de aanduiding van dat ding:

a. als bijvoeglijke bepaling,

b. als naamw. deel v. h. gez. of als bep. van gesteldheid.

In het eerste geval is het *attributief* (zie 48!) en is het verbuigbaar; in het andere heet het *praedicatief* en blijft het onverbogen.

51. Er zijn adjectieven die niet anders dan praedicatief, en andere, die alleen attributief gebruikt worden. De meeste komen zoowel attributief als praedicatief voor.

OEFENING XXII. *Gebruik in kleine zinnen, zoo mogelijk attributief en praedicatief, de volgende adjectieven.*

Afhandig — ander — bedacht — behept — benauwd — benieuwd — bewolkt — braak — diep — duffelsch — gereed — gestand — getroost — gouden — handgemeen — kwijt — lekker — Nederlandsch — oud — prettig — rechtstreeksch — schriftelijk — voormalig — vrij — wekelijksch — wollen — ziek — zwart.

52. **Trappen van vergelijking** zijn die vormen van het adjectief, waardoor het aanwijst in welken graad een ding bij vergelijking de door het adjectief genoemde hoedanigheid of eigenschap bezit.

Ze zijn drie in getal:

1. de **positief** of **stellende trap**, die de gelijkheid uitdrukt.

2. de **comparatief** of **vergrootende trap**, die de meerderheid (of de minderheid) uitdrukt.

3. de **superlatief** of **overtreffende trap**, die den hoogsten graad uitdrukt.

53. De *positief* heeft **geen uitgang**, wordt voorafgegaan door de bijwoorden **zoo**, **even** of **evenzoo** en kan gevolgd worden door het voegwoord **als**.

De *comparatief* heeft den uitgang **(e)r** (als het adj. op **r** eindigt, **der**), en kan gevolgd worden door het voegw. **als** of **dan**.

De *superlatief* heeft den uitgang **st**, (na een **s** of **sch** alleen **t**).

54. Als de welluidendheid het eischt, wordt de comparatief omschreven door **meer** en de superlatief door **meest**.

De comparatief moet ook omschreven worden (door **meer** of **minder**), wanneer hij uitdrukken moet, dat hetzelfde ding een hoedanigheid in meerdere of mindere mate bezit dan een andere hoedanigheid.

55. Vergelijkt men dezelfde hoedanigheid van één ding onder verschillende omstandigheden (op verschillende plaatsen of tijden bijv.), dan wordt de **adverbiale** (**bijwoordelijke**) **superlatief** gebruikt, die steeds het lidwoord **het** heeft en onbuigbaar is.

De superlatief wordt een enkelen keer ook gebruikt om zonder vergelijking een zeer hoogen graad uit te drukken. Deze zoogenaamde **absolute superlatief** laat geen bep lidw. toe: *beste vriend, liefste kind. De stof is allerliefst, opperbest.*

56. Voor de andere trappen van **goed** gebruikt men **beter** en **best**. Voor die van **kwaad**, als het „erg” beteekent, **erger** en **ergst**. **Kwaad** = „boos” heeft **kwader**, **kwaadst**.

OEFENING XXIII. A. *Schrijf de cursieve adjectieven in den aangegeven vorm (c. = comparatief, s. = superlatief!) en vervang de puntjes door de vereischte woorden.*

1. Wistik was de *oud* (s.) en *wijs* (s.) der kabouters.
 2. De eene verzekering was al niet *waar* (c.) . . . de andere.
 3. Geef aan uw verzoekschrift den gepast (s.) vorm.
 4. De Mont-Blanc is *hoog* (c.) . . . de Sint-Gothard, of de Sint-Gothard is *laag?* (c.) . . . de Mont-Blanc.
 5. Het was een kwade tijd, maar niet *kwaad* (c.) . . . tien jaren te voren.
 6. De tocht was *ver* (c.) . . . ik gedacht had en we waren *moede* (c.) . . . ooit.
 7. Ik ben veel *bedroefd* (c.) . . . boos.
 8. Hij houdt er de *onbesuisd* (s.), de *on-*

logisch (s.) redeneeringen op na, en is daarbij de *onpractisch* (s.) man, dien men zich denken kan. 9. Dicht bij de monding is deze rivier wel het *breed* (s.), maar tevens het *onbevaarbaar* (s.).

B. *Maak den comparatief en den superlatief van de volgende adjectieven. Wat zou de reden zijn, dat sommige geen trappen hebben?*

Cursief — donkergroen — eeuwig — goedkoop — ijskoud — inzoet — kinderloos — laatdunkend — lam — ovaal — peperduur — uitstekend — weetgierig — wel-edel — zoetvloeiend — neuswijs.

57. De hedendaaagsche **verbuiging** van de adjectieven is als volgt:

Mannelijk.	Vrouwelijk.	Onzijdig.	
Enkelvoud.			Meerv.
N. goede, goed,	goede,	goede, goed,	goede,
G. goeden,	goede,	goeden,	goede,
D. goeden,	goede,	goed(en),	goede(n),
A. goeden, goed.	goede.	goede, goed.	goede.

OPMERKING 1. Mann. enk. nom. en acc. verbogen of onderbogen.

Zeg het verschil in beteekenis tusschen: *een goede vorst* en *een goed vorst*, *een vlugge schrijver* en *een vlug schrijver*, *een knappe werkman* en *een knap werkman*, *een groote generaal* en *een groot generaal*, *een oude vriend* en *een oud vriend*.

OPM. 2. Onz. enk. dat. De uitgang **en** komt nog enkel voor in sommige ouderwetsche uitdrukkingen: *ten vorigen jare*.

OPM. 3. Het adjectief, dat met het lidwoord achter den persoonsnaam staat, wordt verbogen alsof het er vóór stond.

58. De nom. en acc. onz. enk. zondre **e** behooren tot een andere (de zoogen. **sterke**) verbuiging van het adj., die vroeger naast de bovenstaande,

de **zwakke**, voorkwam en wel zoo, dat elk adj. de sterke en de zwakke verbuiging kon hebben. Voorbeelden van die sterke declinatie hebben we in enkele vaste uitdrukkingen en woordverbindingen nog over:

Mann. enk. gen: *blootsvoets, goedsmoeds, geenszins.*

dat: *in arrenmoede, met voorbedachten rade*

Vrouw. „ gen: *ouder gewoonte, onverrichter zake, zaliger gedachtenis, gewapenderhand, middelwyl, ouderwetsch.*

„ „ dat: *van goeder hand, op heeter daad, met luider stemme, in aller ijl, te goeder naam en faam, van ganscher harte, te(r) goeder trouw, te(r) kwader ure, te(r) bekwamer tijd.*

Onz. „ gen: *blootshoofds.*

Meervoud gen: *allerwegen.*

59. Om de welluidendheid blijven altijd **onverbogen**:

a. de stoffelijke adjectieven op **en**;

b. die adjectieven, die door **er** van plaatsnamen zijn afgeleid;

c. *rechter* en *linker*;

en gewoonlijk:

de meerlettergrepige adjectieven op **en**.

60. Adjectieven kunnen ook **substantievisch**, d. i. als substantieven, voorkomen. Met het oog op de verbuiging moet er vooral aan gedacht worden, dat ze op zich zelf soms persoonsnamen zijn (verg. **43**, 3b!). Dan worden ze ook als persoonsnamen op **e** verbogen. Beteekenen ze niet op zich zelf personen, maar is het substantief alleen weggelaten, dan hebben we met gewone adjectieven te doen en niet met substantieven.

OEFENING XXIV. Toepassing en herhaling.

Invullen.

1. Och, lief— mevrouw! geef d— jongen een— ander— pet, een— broek met diep— zakken en ferm— rijglaars (mv.), en laat hij mij nooit onder d— oogen komen zonder een— buil of een— schram, hij zal een— groot— man worden. 2. In het verkwanselen van zijn—

doubletten geeft d — Hollandsch — jongen bewijzen van vroegtijdig — Hollandsch — handelsgeest. 3. Hij is dolgraag op een — paardenmarkt, en wandelt op d — parade voor d — tamboers uit, met d — rug naar d — mooi — mannen toe. 4. Hij haat lafaards en klikkers met een — volkomen — haat. 5. Hij heeft een — bestendig — inktvlak op zijn omgeslagen — halsboord. 6. Gegroet, gij speelsch — en blozend — hoop d — vaderland. 7. Gij leent uw — sterker — rug aan uw — vlugger — vriend, die zich op uw — schouder verheft om in d — boom het nest van d — spreeuw te zoeken.

8. Ziehier d — roman, waarvan ik u sprak. 9. Hij, die d — hoofdpersoon er van uitmaakt, beging een — klein — onvoorzichtigheid, die voor hem een — bron was van allerlei verdriet (mv.); ander —, daarin voorkomende, begingen grooter — dwaasheden en ook zij moesten de gevolgen dragen.

10. Na d — afloop van d — avonddisch sloten wij een — nauwer — kring om d — haard en stopte ik nog een — laatste pijp, terwijl onz — lief — grootmoeder nieuw — hieltjes aan d — versleten — kousjes d — kleintjes breide.

11. Verschillend — omstandigheden waren oorzaak, dat ik langer uitbleef dan d — bepaald — dag en onder die omstandigheden waren d — navolgend — d — voornaamst —.

12. Een — lang — rood — mantel met opstaand — kraag dekte zijn — ledematen en schitterde in d — zon gelijk een — vurig — oven.

13. Die dapper — hadden d — braaf — sterk — Hohenzollernkoning d — tot een — antiquiteit vernederd — keizerskroon van Karel d — Groot — op d — slapen gedrukt.

14. Zijn — idealen waren ander — . . . die van d — meest — zijn — landgenooten.

15. Aan d — zwart — raaf, d — wolf of gier, die op me-

nig— standerd blonken, aan d— wapperend— wimpels, die schrikwekkend— gedaanten vertoonden, hadden zij ontdekt, dat zij onder een— afdeeling verdwaald waren van d— gevreesd— Noormannen.

16. In d— vroolijk— rij zocht menig— blik tevergeefs d— graaf— jongst— zoon, weleer d— lieveling zijn— vader en d— lust van al wie hem kende.

17. D— bewoners d— omliggend— streek waren reeds op d— been en verzamelden zich op d— open— plaats tusschen d— tenten en het bosch in nieuwsgierig— verwachting.

18. Hij, die onder dez— troep . . . voornaam (sup.) scheen, meende, dat het nu d— geschikt (sup.) tijd was om te handelen.

19. Haar voorhoofd, breed (c.) en verheven (c.) . . . doorgaans bij vrouwen het geval is, kondigde een— buitengewoon— geestkracht aan.

20. D— ongelukkig— ballingen werd op d— kiesch (s.) en onbekrompen (s.) wijze hulp verleend.

21. D— sierlijk— wimpels woeien thans brandend door d— lucht en vielen in wapperend— flarden tusschen d— strijdend— of in d— stroom.

22. Daar d— bergkloof, die d— bedding van d— gletschers oplevert, in het midden het diepst— is, heeft d— gletscher daar ook d— grootst— dikte.

23. „Ja, dichters worden oud, d— goed— met d— slechte, d— middelmatig— met mij,” zegt Beets.

HET VOORNAAMWOORD OF PRONOMEN.

61. Het voornaamwoord of pronomen is de aanduiding a. van een ding; dan is het voornaamwoord zelfstandig.

b. van een betrekkelijk, een toevallig kenmerk van een ding; dan is het voornw. bijvoeglijk.

Let op de overeenkomst en het verschil tusschen 1^e het substantief en het zelfstandig voornw. en 2^e het adjectief en het bijvoeglijk voornw.

Wij onderscheiden *persoonlijke*, *bezittelijke*, *aanwijzende*, *bepaling-aankondigende*, *vragende*, *betrekkelijke* en *onbepaalde voornaamwoorden*.

Het persoonlijke voornaamwoord.

62. Het persoonlijke voornaamwoord duidt een persoon (of een zaak) aan als den spreker, den 1sten persoon; als den aangesprokene, den 2den persoon of als een ander, den 3den persoon.

Het persoonlijke voornw. is dus altijd zelfstandig.

63. Verbuiging van de persoonlijke voornaamwoorden.

1e pers. enk.	1e pers. meerv.	2e pers. enk.	2e pers. meerv.
N. ik, 'k,	wij, we,	du, jij, je, U,	gij, ge, jullie, U,
G. mijner, mijns,	onzer, ons,	dijner, dijns, —	uwer, uws,
D. mij, me,	ons,	dij, jou, je, U,	u, jullie,
A. mij, me.	ons.	dij, jou, je, U.	u, jullie.

3e pers. enkelvoud.

<i>Mann.</i>	<i>Vrouw.</i>	<i>Ons.</i>
N. hij, i,	zij, ze,	het, 't,
G. zijner, zijns,	harer, haars,	zijner, zijns,
D. hem, 'm,	haar, er,	het, 't, hem.
A. hem, 'm.	haar, er, ze.	het, 't.

3e pers. meervoud.

<i>Mann. en Ons.</i>	<i>Vrouw.</i>
zij, ze,	zij, ze,
hunner, hunns,	harer, haars,
hun, ze,	haar, er, hun, ze,
hen, hun, ze.	haar, er, hun, ze.

OPMERKING 1. Wat in deze verbuiging tot de gemeenzame taal behoort, zal de leerling wel zonder nadere aanwijzing zien.

OPMERKING 2. Soms staat **wij** in plaats van **ik** en wel: a. in den zoogenaamden kanselarijstijl: *Wij, Emma, Koningin-Regentes der Nederlanden* enz. b. als bescheidenheidsvorm: *Wij hebben dit werkje geschreven ten behoeve van* enz.

OPMERKING 3. De boven opgegeven genitiefvormen komen alleen voor: *a.* als oorzakelijk voorwerp bij enkele werkwoorden en adjectieven (zie 39, *c!*) *gedenk mijner, wees mijner indachtig*; *b.* in verbindingen als: *velen, ieder, uwer, onzer*; *c.* in de uitdrukkingen: *mijns, uws gelijke; om mijns, uws zelfs wil.*

Als genitief van den 3^{den} pers. meerv. hebben we ook nog het voornw. *er*, dat niet verward moet worden met het bijwoord *er* (= daar): *Hoeveel werelddeelen zijn er? Er zijn er vijf. — Ik zag er, die faalden om slag er te houden.*

OPM. 4. Het voornw. *du*, oorspronkelijk het voornw. voor den 2^{den} pers. enk., behoort nu nog onder de vormen *doe, dou, do, de* tot de volkstaal in verschillende streken van Nederland, vooral in Groningen, Friesland en Limburg, en ook in Drente en de oostelijke deelen van Overijsel en Gelderland. *Gij* is tegenwoordig zoowel enkel- als meervoud.

De beleefdheidsvorm *U* (Nom.) is een afkorting van *UEdele*, uit *Uw Edelheid* en behoorde dus eigenlijk alleen in het enk. en wel met het ww. in den 3^{den} pers. voor te komen. Maar het gebruik heeft het tot een voornw. van den 2^{den} pers. gestempeld, zoodat „*U bent, zijt, U hebt*” even goed is als „*U is, U heeft.*”

OPM. 5. Voor „*de vriend, de wensch van U beiden, van ons, hen (hun) allen*” zegt men met den gen. „*U(w), ons, hun beider, aller vriend, wensch*” in plaats van „*uwer, onzer, hunner enz.*”

64. Duidt het voornw. in den dat. of acc. denzelfden persoon aan als het onderwerp van den zin, dan heet het **wederkeerend (reflexief)** voornw.; dit is:

voor den 1sten en 2^{den} pers. = het pers. voornw.

„ „ 3^{den} pers.: **zich.**

65. Wederkeerig heet het voornw. **elkander, malkander**, gen.: *elkanders, malkanders*.

OEFENING XXV. *Vul het gepaste voornaamwoord in.*

1. Ons grootmoedertje verheugde . . . er op, dat . . . spoedig alle kinderen en kleinkinderen bij . . . zou zien.

2. (Kunnen, 2^e pers. beleefdheidsvorm) mij ook zeggen; wie van (3^e pers.) beiden de oudste is?

3. (Kennen) U deze rijke lieden? Zij hebben een arme zuster en laten . . . in ellende verkwijnen. Wee . . ., als de fortuin . . . eens den rug toekeerde, en zij zich dan . . . herinnerden.

4. Mijn ouders wenschen (2^e pers.) beiden een gelukkige reis; . . . beider lot gaat . . . zeer ter harte. Het zal voor . . . een groot genoegen zijn veel goeds van . . . beiden te vernemen. Weest verzekerd, dat zij . . . steeds gedachtig zullen zijn.

5. Neem (2^e pers.) in acht voor (3^e p. e.) en . . . gelijken. Hun omgang is (2^e pers.) onwaardig. Ik waar-schuw (2^e pers.) om . . . zelfs wil.

6. (Beleefdheidsvorm, hebben) . . . vergist. Ik vertouw (3^e p. e.) zoo goed als een (1^e p. meerv.).

7. De dames hebben (wednd) in (wedig) gezelschap goed geamuseerd; dat is . . . wel aan te zien. Een . . . vooral was bijzonder geestig.

8. Zijn Excellentie vernam, dat . . . bij Zijne Majesteit in ongenade was gevallen; . . . wist niet, waarmede . . . mishaagd kon hebben.

Het bezittelijke voornaamwoord.

66. Het Bezittelijke voornaamwoord duidt een ding aan als behoorende aan den 1sten, den 2^{den} of den 3^{den} persoon; of het bepaalt een ding door aan te duiden, dat

het aan den 1sten, den 2^{den} of den 3^{den} persoon behoort.

In het eerste geval is het zelfstandig, in het tweede bijvoeglijk.

De bijvoeglijke bezittelijke voornaamwoorden zijn: 1^e pers.: **mijn, ons**; 2^e pers.: [**dijn**], **je, jouw, uw, jullie**; 3^e pers.: **zijn, haar (er, der), hun, haar (er, der)**.

67. Men onderscheidt bij de bezittelijke voornaamwoorden tweeërlei geslacht en getal: het **subjectief** en het **objectief** geslacht en getal. Het eerste is dat van den bezitter, het laatste dat van de bezitting. De buigingsuitgang hangt af van het objectief geslacht en getal.

68. **Verbuiging van het bijv. bez. voornw. *mijn*.**

Mann.	Vrouw.	Onz.	Meervoud.
E n k e l v o u d.			
N. mijn,	mijn(e),	mijn,	mijn(e),
G. mijns,	mijner,	mijns,	mijner,
D. mijn(en),	mijn(er),	mijn(en),	mijn(en),
A. mijn(en).	mijn(e).	mijn.	mijn(e).

OPMERKING 1. Deze verbuiging stemt dus voor het enkelv. geheel overeen met die van het niet bepalend lidw. Wat in 49, Opm. 3 van *eene* en *eenen* gezegd is geldt ook voor *mijne* en *mijnen*.

OPMERKING 2. De dat. vr. enk. op **er** komt nog voor in vaste uitdrukkingen als: *te(r) uwer verjaring*, *te zijner tijd*; de dat. onz. enk. op **en** ook in enkele dergelijke uitdrukkingen: *te(n) uwen gerieve*, *te(n) zijnen huize*. Dezen laatsten uitgang hebben we ook in *te(n) mijnent*, *te(n) uwent* met achtergevoegde **t**.

69. Het zelfstandige bez. voornw. heeft altijd het bepalende lidw. voor zich en wordt verbogen als een gewoon (zwak) adjectief (zie 57!).

Maar duidt het op zich zelf, d. i. zonder hulp van een ander woord uit den zin, personen aan, dan heeft het de verbuiging van persoonsnamen op **e** (verg. 60!).

OEFENING XXVI. *Vul de uitgangen in en vervang de puntjes door een pers. of een bez. voornw.*

1. Luister naar d— meening van ander—, maar verzaak daarom . . . niet, zoo gij gelooft, dat . . . beter is dan . . .

2. Als uw— vijand uw— goed— naam belasterd heeft, is dat voor . . . geen reden om ook . . . te belasteren.

3. Gij verwijt ander— . . . gebreken en gij bemerkt . . . niet; gij laakt . . . handelingen, maar zijn . . . beter?

4. Sluit . . . oogen voor d— gebreken van ander—, opdat zij . . . sluiten voor . . .

5. Toen ik onlangs met d— mijn— een uitstapje deed, hadden wij het genoegen uw— broeder met d— mijn— te ontmoeten. Zij waren met . . . beiden voor zaken op reis.

6. In een verwoed gevecht behielden d— onz— d— overhand, hoewel het getal van d— vijandelijk— soldaten dat van d— onz— verre overtrof.

7. T— zijn— verontschuldiging werd aangevoerd, dat hij en d— zijn— reeds dagen lang gebrek hadden geleden, voordat hij t— mijn— d— diefstal pleegde.

8. Het wijf mishandelde . . . dochttertje zoo, dat . . . uit . . . moeders huis wegliep en bij d— moeder van . . . schoolvriendinnetje een— toevlucht zocht, die . . . dan ook medelijdend opnam en . . . met . . . liefderijk verzorgde.

Het aanwijzende en het bepaling-aankondigende voornaamwoord.

70. Het **aanwijzende voornaamwoord** geeft te kennen, dat het aangeduide of het genoemde ding zich in de nabijheid van den spreker of verder van dezen verwijderd

bevindt; ook wel, dat het ding eerder of later in den zin is genoemd.

Het wordt dus zelfstandig en bijvoeglijk gebruikt.

De aanwijzende voornaamwoorden zijn: **deze, dit; die, dat; gene; zulks.**

71. Verbuiging van de aanwijzende voornaamwoorden.

Mann. enk.	Vrouw. enk.	Onz. enk.
N. deze, die, gene,	deze, die, gene,	dit, dat,
G. dezes, diens (des),	dezer, dier (der),	dezes, (des, dies),
D. dezen, dien, genen,	deze(r), die(r), gene	dit (dezen), dat (dien),
A. dezen, dien, genen.	deze, die, gene	dit, dat.

Meervoud.

N. deze, die, gene,
G. dezer, dier, (der),
D. deze(n), die(n), gene(n),
A. deze, die, gene.

OPMERKING. 1. Van *gene* is geen onz. vorm in gebruik. Men kan daarvoor het adjectief *gindsch* nemen, dat natuurlijk ook bij mann. en vrouw. substantieven kan voorkomen.

OPMERKING 2. Den ouden gen. mann. enk. *des* hebben we in *destijds*.

Den ouden gen. vrouw. enk. *der* in: *derhalve, derwijze, dermate*.

De dat vrouw. enk. op *r* komt voor in enkele uitdrukkingen: *te dezer stede, in dier voege*.

De gen. onz. enk. *dezes, des, dies* in: *brenger, schrijver dezes, desbewust, deskundig, desgevraagd, desnoods, desniettemin; „k Mag dies de zege mij voorspellen”, en wat dies meer zij*.

De dat onz. enk. *dezen, dien* in: *bij dezen, te dezen opzichte, met dien verstande, uit dien hoofde, te dien einde, mitsdien, naardien, bijaldien, dientengevolge, dien(s)volgens*.

De gen. meerv. *der* in *dergelijke*.

72. Duiden *deze* en *gene* in het meerv. op zich zelf personen aan, dan hebben zij een n: *dezen*, *genen*.

73. *Zulks* is een onbuigbaar zelfst. aanw. voornw., dat doelt op iets, dat vooraf genoemd is en denzelfden dienst doet als *dit* of *dat*.

74. Het **bepaling-aankondigende voornaamwoord** kondigt door zijn vorm of door den toon, waarmede het uitgesproken wordt, of door beide, aan, dat er een bepaling volgt. Soms is die bepaling verzwegen, maar dan kan zij uit het overige in den zin gemakkelijk aangevuld worden.

De bepaling-aankondigende voornaamwoorden zijn:

degene, diegene, datgene, dezelfde, die-, dat-, het-, zulk, zoodanig, dusdanig, dergelijk.

Ook de aanwijzende **die, dat** en de persoonlijke **hij, zij** worden als bepaling-aankondigende gebruikt.

75. *Degene* duidt altijd op zich zelf personen aan. Het laatste deel (*-gene*) wordt daarom altijd als een persoonsnaam op **θ** verbogen.

Dezelfde heeft ook deze verbuiging, als het op zich zelf personen aanduidt; anders wordt *-zelfde* als een gewoon adjectief verbogen.

Bij *dezulke(n)*, *de zoodanige(n)* en *dergelijke* houde men dezelfde onderscheiding in het oog.

76. Het woord *zelve* wordt eveneens als een gewoon adjectief verbogen of het blijft onveranderd.

OEFENING XXVII. *Invullen en de puntjes door een gepast aanw. of bepaling-aankondigend voornaamwoord vervangen.*

1. Meet niet altijd uit met d—zelfd— maat, waarmee men u inmeet. 2. D— schilder en d— dichter hebben veel met elkander gemeen: . . . schildert voor het oor, . . . dicht voor het oog. 3. Zij zijn op d—zelfd— dag jarig. 4. D—zelfd—, die mij eerst hun— steun beloofden, werken mij nu in alles tegen. 5. Van wien hebt gij dez—

tijding vernomen? — Van d—zelfd—, die het ook u verteld heeft, van d—geen—, die wel het wandelend nieuwsblad genoemd wordt. 6. D—geen—, die d— akker verzorgt, geeft d— akker tienvoudig loon. 7. Het geluk helpt . . . niet, die zich selv— niet helpen. 8. Gedenk . . ., die u weldaden bewezen hebben. 9. Wacht u voor . . ., die u naar d— mond praten. 10. Ik geef . . . gelijk, die beweren, dat d— ouders hun— kinderen meer liefhebben, dan . . . hun— anders. 11. Wee . . ., wien d— arbeid een— last is; voor d—zulke— is het leven een— tijd vol ellende. 12. Trek u het lot . . . aan, die zwak en verlaten zijn. 13. Met d— meest— toewijding behartigde hij d— zaken van zijn— vriend, toen . . . gestorven was. 14. Hij nam afscheid van zijn— vriend en . . . vrouw. 15. Het had . . . en . . . onder d— toeschouwers al toegeschenen, alsof er op het tooneel iets niet in d— haak was; d— acteurs selv— hadden nog niets bespeurd. 16. Bij dez— heb ik d— eer u te melden, dat ik uw— brief in d— best— orde heb ontvangen. Zoowel mij selv— als mijn— broeder komt uw voorstel allerbelangrijkst voor. Wij zijn het t— dez— opzichte geheel met u eens: er moet onmiddellijk gehandeld worden. T—di— einde zenden wij u een— volmacht, om in mijn— naam en in di— van mijn— broeder t— dez— zake te doen wat u het doeltreffend (sup.) lijkt.

Het vragende voornaamwoord.

77. Het **vragende voornaamwoord** is zulk een voornw., dat naar een ding in het algemeen vraagt, of naar een ding, dat tot een bepaalde, genoemde, soort behoort. In het eerste geval is het zelfstandig: **wie, wat**; in het tweede bijvoeglijk: **welk, hoedanig, wat voor (een), welk een en**

soms ook *wat*. In uitroepen zijn dit ook vragende voornaamwoorden.

78. Verbuiging van *wie* en *welk*.

Mann. enk.	Vrouw. enk.	Onz. enk.	Meerv.
N. <i>wie, welke (welk),</i>	<i>wie, welke,</i>	<i>wat, welk,</i>	<i>wie, welke,</i>
G. <i>wiens, —,</i>	<i>wier, —,</i>	<i>—, —,</i>	<i>wier, —,</i>
D. <i>wien, welken,</i>	<i>wie, welke,</i>	<i>wat, welk,</i>	<i>wie(n), welke(n),</i>
A. <i>wien, welken (welk).</i>	<i>wie, welke.</i>	<i>wat, welk.</i>	<i>wie, welke.</i>

OPMERKING 1. Een ouden genitief onz. enk. van *wat* hebben we in *weshalve* (= . . .).

OPMERKING 2. In plaats van Mann. enk. nom. en acc. *welke* en *welken* wordt soms ook *welk* gebruikt.

Het betrekkelijke voornaamwoord.

79. Het **betrekkelijke voornaamwoord** is een vorm van een aanwijzend of een vragend voornaamwoord, die dient om den bijvoeglijken bijzin, waarvan het een zindeel is, te verbinden aan een deel van den hoofdzin. Dit deel heet het *antecedent* van het betrekkelijke voornw. of van den bijz. bijzin.

Het betrekkelijke voornw. duidt hetzelfde ding aan, dat door het antecedent genoemd of aangeduid wordt. Zij komen daarom ook in geslacht en getal overeen. De naamval kan verschillend zijn, omdat het betrekkelijke voornaamwoord in den bijzin een ander zindeel kan zijn, dan het antecedent in den hoofdzin.

OPMERKING Soms dient het betr. voornw. om een bijvoeglijken bijzin te verbinden aan den geheelen inhoud van den hoofdzin en niet aan een deel er van. Dan is die inhoud als het antecedent te beschouwen en het betr. voornw. moet dan onzijdig enkelvoud zijn: *hetgeen* of *wat*.

Als betrekkelijke voornaamwoorden worden gebruikt

vormen van **die, dat, wie, wat, welk, hetgeen** en een enkel keer **hoedanig**.

80. Verbuiging van de betrekkelijke voornaamwoorden.

Mann. enk.	Vrouw. enk.	Onz. enk.
N. die, welke,	die, welke,	dat, wat, hetwelk.
G. wiens, welks,	wier, welker,	—, —, welks,
D. wien, welken,	wie, welke,	dat, wat, hetwelk.
A. dien, wien, welken.	die, wie, welke.	dat, wat hetwelk.

Meervoud.

N. die, welke,
G. wier, welker,
D. wie(n), welke(n),
A. die, wie, welke.

OPMERKING 1. De accusatief is *wien* of *wie* na een voorzetsel.

OPMERKING 2. *Wat* gebruikt men, als *dat, datgene* of *alles* antecedent is.

OPMERKING 3. De vormen van *welk* zijn deftiger dan de andere.

81. Wie, wat, hetgeen en die doen dikwijls den dienst van bepaling-aankondigend + betrekkelijk voornaamwoord. In deze beteekenis kan men *wie* en *wat* onbepaalde voornaamwoorden noemen (zie 82, Opm. 2!) en *hetgeen* en *die* aanwijzende.

OEFENING XXVIII. *Vervang de puntjes door een gepast voorw., geef den naamval aan zoowel van de antecedenten als van de betrekkelijke voornaamwoorden en vul de overige uitgangen in.*

1. Hij kon een — boog spannen, . . . d— overig— niet vermochten te hanteeren. 2. D— burgers, bij . . . d— prins zeer bemind was, deden alles, . . . zij konden, om d— heuglijk— dag waardig te vieren. 3. Bij di— woorden, . . . d— prinses op vast— toon uitsprak, kon hij

nog niet besluiten aan haar verlangen te voldoen, denkende aan d— gevaren, aan . . . zij, . . . in all— weelde was opgevoed, zou zijn blootgesteld. 4. Op een— toon, in . . . verontwaardiging, liefde en fierheid gemengd waren, voegde zij d— prins toe: „Is d— schoonzoon, . . . mijn— vader in u meende gevonden te hebben, een— vrouw in man-nengestalte? 5. Van waar di— vrees, . . . u beweegt, mij, . . . geen— ander— toeverlaat overblijft, aan mijn lot over te laten?” 6. Zij volbracht blijde, . . . er te ver-richten was. 7. Daar is een geheim in d— morgenstond voor . . . hem op het rijk bevoorrecht Java heeft leeren liefhebben. 8. Hoe gelukkig zijn wij, . . . een— taal be-zitten, . . . ook verstaan, . . . woorden wij niet werktuiglijk van buiten leeren en naprevelen, maar van . . . wij d— beteekenis vatten en doorzien! 9. Ik ken iemand, . . . zich nooit een— duidelijk— voorstelling heeft gemaakt van d— uniformen, aan . . . wij d— verschillend— wa-pens en rängen van ons leger kunnen onderkennen. 10. Er zijn er meer, . . . het niet schemert. 11. Gelukkig dat d— oud— vrouw in haar— kleinzoon een voorwerp vond, . . . haar— hulp en verpleging behoefde, en op . . . zij haar— liefde kon overbrengen. 12. Op een— . . . herfst-dagen, . . . het voor elk— vreemdeling, . . . bij toeval dez— landstreek bezocht, onbegrijpelijk deed voorkomen, dat er nog menschen waren, . . . uit vrij— wil hier bleven wonen, zat Jeltze in haar— hoeve bij het vuur. 13. Hij bekommerde er zich niet over, met . . . zijn— zoon om-ging. 14. Er zijn omstandigheden, onder . . . men niet te hartelijk mag zijn. 15. Zij, aan . . . goedheid ik alles verschuldigd was, wendde zich thans ook van mij af. 16. Alles boog voor Zijn— Majesteit, . . . blik tot ernst en eerbied spoorde. 17. D— boerenknaap droeg op zijn— arm een oud moedertje, . . . haar— mager— armen om

Rijksuniversiteit

Seminaries voor Historische
en Vergelijkende Pedagogiek

zijn— bruin— hals geslagen hield. 18. Haar— stem beefde als van . . . schuld heeft. 19. D— ontmoeting had plaats op kort— afstand van het dorp, . . . doodsch— straten Gies een half uur later doorstapte. 20. Eere, . . . eere toekomt! 21. Vrienden en bekenden, van . . . goedkeuring en toejuicing men zeker was, vormden het grootste deel van het auditorium. 22. „Wi— gaan zal? 't Zij d— eerst—, . . . kan! Wi— hoor ik in d— gangen?” 23. Twee andere gevangenen, . . . doeken en banden het roepen beletten, bevonden zich mede in d— wagen. 24. Toch zijn er, . . . heugenis niet met . . . ten grave daalt, . . . faam, al dook hun levenszon in 't westen, als vast— star in 's hemels zenith staat. 25. D— machtig— opslag van zijn oog deed het hoofd buigen van . . . hem naderden. 26. Burgers van Utrecht, herkent gij d— man, . . . naamteekening uw— adelbrief werd? 27. . . . d— schoen past, trekke hem aan. 28. Welk— vorst heeft geslapen d— dag voor zijn— kroning? 29. . . . vluchten kan, neemt d— wijk.

Het onbepaalde voornaamwoord.

82. Het **onbepaalde voornaamwoord** duidt een ding heel in het algemeen aan zonder eenige nadere aanwijzing, of het drukt uit, dat de spreker een genoemd ding niet nader wil of kan bepalen. In het eerste geval is het zelfstandig, in het andere bijvoeglijk.

Zelfstandige onbepaalde voornaamwoorden zijn: **men**, **iemand**, **een** (in de beteekenis van *iemand*), **menigeen**, **ieder-een**, **een ieder**, **elkeen**, **iets**, **wat** (in de beteekenis van *iets*), **alles**, **het** en de ontkenkende **niemand**, **niets**, **niemendal**.

Bijvoeglijke: **zeker**, **een zeker**, **eenig** (in de beteekenis

van *een of ander*), **eene** (in de bet. van *een zeker*), en de verbinding **een of ander**.

Zelfstandig en bijvoeglijk kunnen zijn: **elk**, **ieder**, **de een en ander**, **de een of ander**, **deze en gene**, **deze of gene**.

OPMERKING. 1. In een enkele uitdrukking komen nog in plaats van *iets* en *niets* de oudere vormen *iet* en *niet* voor: *Als niet komt tot iet, kent iet zich zelve niet*.

OPM. 2. Ook **wie**, **wat**, **welk** en **hoedanig** zijn onbepaalde voornaamwoorden, wanneer zij geheel in het midden laten, welke persoon of zaak er mee bedoeld wordt.

83. Omtrent de **verbuiging** van de onbepaalde voornaamwoorden valt in hoofdzaak het volgende op te merken:

a. De meeste blijven onverbogen.

b. *Ieder*, *elk* en *zeker* hebben gewone verbuiging, maar alleen *zeker* heeft een meervoud.

c. *Iemand*, *niemand*, *een ieder* en soms ook *iedereen* hebben in den genitief een *s*.

d. *Men* komt alleen in den nominatief enkelvoud voor, al beteekent het soms meer dan één.

OEFENING XXIX. *Tot welke woordsoort behooren de cursief-gedrukte woorden?*

1. Verkiest ge dit boek of *een ander*? 2. Wanneer hij *een of ander* plan in *het* hoofd had, liet hij *het* niet zoo licht varen. 3. *Het* regende, dat *het* goot. 4. Hij heeft *het* altijd even druk. 5. *Het* verheugt mij u te zien. 6. Hij zal *het* van *een* van zijn kennissen gehoord hebben. 7. *Een* kennis van mij heeft *het* gezien. 8. *Eene* Mijnheer P. moet dat stuk geschreven hebben. 9. Als *niet* komt tot *iet*, dan kent *iet* zich zelve niet. 10. Toen was de visch goedkoop: half om *niet*. 11. Zegt ge *wat*? 12. Dat is *wat* moois. 13. *Wat* moet ik beginnen? 14. „Doch, *wat* hij voorloog of ontkende, de waarheid schoot haar licht er op”. 15. „In *zeker* Hol, (men twist nog, waar), sloot *zeker* Toovenaar

zijn spaarbuil weg". 16. Hij was *zeker* van zijn zaak. 17. In ieder geval verwacht ik *eenig* antwoord. 18. Haar tuintje was haar *eenig* vermaak.

5. HET TELWOORD OF NUMERALE.

84. Het telwoord of numerale zegt hoeveel dingen of het hoeveelste ding. Vandaar de onderscheiding in *hoofdtelwoorden* en *rangtelwoorden*.

Een telwoord kan nauwkeurig zeggen hoeveel of het hoeveelste, dan is het *bepaald*, en minder nauwkeurig, nl. door een woord met veranderlijke beteekenis, dan is het *onbepaald*.

Men heeft dus: 1. **bepaalde hoofdtelwoorden**, 2. **onbepaalde hoofdtelwoorden**, 3. **bepaalde rangtelwoorden** en 4. **onbepaalde rangtelwoorden**.

Vervolgens worden nog onderscheiden:

a. de **verdubbelgetallen**, eindigende op **dubbel, voud, voudig** en **vuldig**, als: *tiendubbel, zesvoud, drievoudig, veelvuldig*. Het zijn zelfstandige naamwoorden, bijvoeglijke naamwoorden of bijwoorden.

b. de **herhalingsgetallen** op **maal, keer** en **werf**, als *zevenmaal, vijfkeer, driewerf*. Het zijn bijwoorden.

c. de **soortgetallen** op **hande** en **lei**, als *velerhande, drieërlei, vijfderlei*. Het zijn bijvoeglijke naamwoorden.

OEFENING XXX. *Tot welke soort behooren de cursief-gedrukte woorden?*

Beide jongens. Alle middelen. Willem de Eerste. De zooveelste van de maand. Allerlei bezwaren. Een millioen inwoners. Tweemaal bellen. Het viervoudig verbond. Twaalf is een viervoud. Hij zal zevenvoudig gewroken worden. Een driewerf hoezee. Allerhande artikelen. Honderd gulden. Honderden toeschouwers. Hoeveel gulden het honderd? Hij laat geen uur ongebruikt. Zijn woning is geen paleis. Het laatste huis van deze straat. De eerste kersen.

Twee-vijfde meter. Drie *vierden* van zijn vermogen heeft hij aan drie weeshuizen vermaakt. Het jaar 1639.

85. Voor de **verbuiging** van de telwoorden lette men op het volgende :

a. De telwoorden komen bijvoeglijk en zelfstandig voor.

b. Bijvoeglijk worden de bepaalde hoofdtelwoorden niet verbogen, behalve *een*, *geen* en *beide*

Een en *geen* hebben dezelfde verbuiging als de gelijk-luidende lidwoorden. *Geen* heeft ook een meervoud.

OPMERKING. Een oude genitief van bepaalde hoofdtelwoorden is over in: *drieërlei* e. d.

Beide en onbepaalde hoofdtelwoorden als *alle*, *vele*, *sommige* enz. worden verbogen :

N. beide, alle enz. G. beider, aller enz. D. beide(n), alle(n) enz. A. beide, alle enz.

c. Beteekenen *beide*, *alle* enz. op zich zelf personen, dan hebben ze ook in den nom. en acc. meerv. n. (Ver-gelijk 60 en 69!).

d. De rangtelwoorden zijn eigenlijk adjectieven en worden ook als adjectieven verbogen. Hier geldt dus eveneens wat in 60 is gezegd.

e. Wanneer telwoorden als substantieven voorkomen, hebben ze natuurlijk **en** in het meervoud.

86. De samenstellingen met *tien* en *honderd* worden aaneengeschreven.

OEFENING XXXI. *Schrijf in den juisten vorm:*

1. Vel— zijn geroepen, maar weinig— uitverkoren.
2. Wij waren met — achttien— en liepen bij drie—.
3. Dez— huizen worden all— afgebroken; de meest— zijn dan ook bouwvallig. 4. De meeningen zijn verdeeld: de een— houden de onderneming voor winstgevend, de ander— achten haar niet levensvatbaar. 5. Wij hebben ons

beid— vergist. 6. Kent gij die beid— mannen? Beid— niet; d— een— wel, d— ander— is mij onbekend. 7. Het is ons— all— wensch, dat eenig— van u zich aan de studie wijden. 8. Kwart voor zeven— vertrekt d— trein. 9. De voorstelling begint t— acht uur—. 10. Het was bij een—. 11. Duizend— inwoners verlieten het land. 12. Een vierkwartsmaat kan bevatten: vier kwart—, of een— half— en vier achtst—, of twee halv—, of een kwart, twee driezestiend—, twee achtst— en twee zestiend— enz. 13. Vel— eerst— zullen d— laatst— zijn. 14. T— all— tijde zijn er arm— en rijk— geweest. 15. Deze dingen zijn van nul en geen— waarde. 16. All— hout is geen timmerhout. 17. D— hoeveelst— is het vandaag? 18. D— zooveelst— ga ik op reis. 19. D— 16 (in letters!) April 1533 (i. l.!) werd Prins Willem I (i. l.!) geboren. 20. Weinig— weten, hoe hard het lot voor sommig— is. 21. All— leden waren aanwezig, verscheiden— bleken onvoorwaardelijk vóór het ontwerp-reglement te zijn, ander— wenschten enkel— klein— wijzigingen, eenig— leek de opvatting van het geheel wat bekrompen en volgens sommig— meening was een totale omwerking niet overbodig.

6. HET BIJWOORD OF ADVERBIUM.

87. Het **bijwoord** of **adverbium** is een onbuigbaar woord, dat een bijzonderheid, een omstandigheid of een graad uitdrukt van iets, dat geen ding is; m. a. w. het dient ter bepaling van het begrip door een werkwoord, een bijvoeglijk naamwoord, een telwoord of een bijwoord uitgedrukt.

OPMERKING. Sommige bijwoorden vragen naar een bijzonderheid. Het zijn *vragende bijwoorden*.

88. Naar hun beteekenis worden de bijwoorden verdeeld in:

1. bijwoorden van **plaats**, antwoordende op de vraag *waar? waarheen? van waar?* e. d.
2. „ „ **tijd**, antwoordende op de vraag *wanneer? hoe lang? sedert wanneer?* e. d.
3. „ „ **hoedanigheid**, antw. op de vr. *hoe? op welke wijze?* e. d.
4. „ „ **hoeveelheid** en **graad**, antw. op de vr. *hoeveel? in welke mate?*
5. „ „ **grond** (oorzaak, reden, doel, gevolg, middel), antw. op de vr. *waardoor? waarom? waartoe? weshalve? waarmee?*
6. „ „ **omstandigheid**, antw. op de vr. *onder welke omstandigheden?*
7. „ „ **modaliteit** of **voorstellingswijze**. Deze drukken uit, in welke verhouding de inhoud van den zin of van een deel er van volgens de voorstelling van den spreker staat tot de werkelijkheid; m. a. w. zij geven in hoofdzaak antwoord op de vraag: „Gebeurt het of niet?“ „Is het zoo of niet?“

De modale bijwoorden kunnen uitdrukken:

a. een ontkenning, b. „ bevestiging, c. „ zekerheid, (noodwendigheid), d. „ mogelijkheid, (waarschijnlijkheid, twijfel), e. „ wenschelijkheid, f. „ veronderstelling, (vraag), g. „ toegeving, h. „ tegenstelling.	}	vergelijk
15! |
|---|---|------------------|

89. Om hun vorm en hun beteekenis worden de **voornaamwoordelijke bijwoorden** (*pronominale adverbia*) van de andere onderscheiden.

Zij doen den dienst van een voorzetsel † een voornaam-

woord: *met hem* (met den stok nl.) = **er mee**; *van dit* = **hiervan**, en ze komen meestal als bijwoordelijke bepaling voor; vandaar hun naam. Soms zijn zij bijvoeglijke bepaling, maar dan toch onbuigbaar. *Hij slaat er mee. De reden daarvan.*

Zij bestaan uit een bijwoord + een bijwoord, of uit een bijw. + een voorzetsel.

Zij worden veelal gebruikt, als er van zaken gesproken wordt; in de taal van het dagelijksch leven ook wel van personen.

Naar de voornaamwoorden, waarvan zij den dienst doen, volgt hier een overzicht van de verschillende voornaamwoordelijke bijwoorden.

a.	voorz. + pers. vnw. :	}	<i>met, van, op, tot enz. hem, haar</i>
enz. = <i>er mee, er van, er op,</i>
<i>er toe enz.</i> ; dus: er + bijw. of
voorz.
b.	" + aanw. " :
: (bep.-aank.)	}	<i>met, van, op, tot enz. dezen,</i>
<i>deze, dit, dien, die, dat = hier-</i>
<i>mee, hiervan enz. daarop, daar-</i>
<i>toe enz.</i> ; dus: hier of daar +
bijw. of voorz.
c.	" + vrag. vnw. :	}	<i>met, van, op, tot enz. wat? =</i>
<i>waarmee? waarvan? waarop?</i>
<i>waartoe? enz.</i> dus: waar + bijw.
of voorz.
d.	" + betr. " :	}	<i>met, van, op, tot enz. welken,</i>
<i>welke, hetwelk, wat enz. = waar-</i>
<i>mee enz.</i> , dus: waar + bijw.
of voorz. (soms ook <i>daarmee</i>
enz., dus: daar + bijw. of
voorz.)

e. voorz. + onbep. vnw.: $\left\{ \begin{array}{l} \text{met, van, op, tot enz. iets, niets,} \\ \text{alles = ergens, nergens, overal} \\ \text{mee, van, op, toe enz. dus:} \\ \text{ergens, nergens, overal + bijw.} \\ \text{of voorz.} \end{array} \right.$

OPMERKING. De voornaamw. bijw. met hier, daar en waar worden aaneengeschreven.

90. Eindelijk heeft men nog de **voegwoordelijke bijwoorden**. Deze verbinden zinnen met elkander en wijzen aan, welke betrekking er tusschen den inhoud van de verbonden zinnen bestaat, maar tevens zijn zij een bijwoordelijke bepaling in den zin, waarin zij staan. Zij vereenigen in zich den aard van het voegwoord en dien van het bijwoord en hebben daarom bovenstaanden naam. Zij kunnen (zooals voegwoorden) aan het begin van den zin komen, en dan kan de woordschikking zijn als na een bijwoord, maar ze komen ook op die plaats in den zin, waar een bijw. bepaling kan staan. Vergelijk: *De taptoe was reeds lang geblazen, maar het geschreeuw hield niet op. De taptoe was reeds geblazen, echter hield het geschreeuw niet op, of het geschreeuw hield echter niet op.*

91. Een **bijwoordelijke (adverbiale) uitdrukking** is een vaststaande verbinding van woorden, die samen een bijwoordelijke bepaling vormen: *wijd en zijd, nu en dan, onverrichter zake* e. d. Sommige worden tegenwoordig aaneengeschreven: *inderdaad, langzamerhand* e. d.

92. Eenige bijwoorden hebben **trappen van vergelijking**. Zij worden gevormd als bij de adjectieven, maar de superlatief van het bijwoord heeft veelal het lidwoord **het** vóór zich: *A. schrijft mooi, B. mooier en C. het mooist.*

Zeg het verschil tusschen:

1. *Hij heeft het mooist geschreven, Hij heeft op zijn mooist geschreven en Hij heeft uiterst mooi geschreven.*

2. *Hij heeft het best voldaan, Hij heeft best voldaan en Hij heeft op zijn best voldaan.*

3. *Ik woon het liefst op het platte land en Ik woon liefst op het platte land.*

4. *Hij kwam het laatst en Hij kwam ten laatste (ten langen leste).*

Geef den comparatief en den superlatief van: *gaarne, goed, veel, weinig, dikwijls, na en vroeg.*

OEFENING XXXII. *Tot welke soorten behooren de cursieve bijwoorden in de volgende zinnen?*

1. Johannes luisterde *aandachtig*. 2. Hij was *weder* zoo klein geworden, dat het moswoud hem *ontzettend* groot toescheen. 3. *Hoe dicht* groeiden de stammen open. 4. Het was moeilijk *er tusschen door* te komen. 5. Honderden mieren liepen bedrijvig *af en aan*. 6. Hij werd *er bijna* duizelig van. 7. Er was *eerstdaags* een veldtocht ophanden. 8. *Daarvoor* zouden alle krachten noodig zijn en men moest *dus eerst* het dringendste werk afdoen. 9. Zijt gij *dan* geen strijdmieren? 10. *Zeker niet*. 11. *Later* kwamen *nog* andere mieren. 12. *Nu* zijn er *nog maar* vier over. 13. Hij hoorde *toch duidelijk* stemmetjes fluisteren. 14. Wistik keek Johannes *eenigszins* wantrouwend aan. 15. Ik heb *veel* gelezen, maar ik geloof *niet*, dat ik dat boekje ooit gelezen heb. 16. *Toch* moet het *er* zijn en ik zal het ook *eenmaal stellig* vinden. 17. *Voorzichtigheidshalve* behielden wij stoom op. 18. Het was stil geworden, *spookachtig* stil zelfs. 19. *Daar* klonk het *andermaal* uit de verte, *eerst* zwak, *daarop* luider. 20. Het vuile weer neemt *hand over hand* toe. 21. Het vaartuig was *te zwaar* beladen. 22. Het kreeg *van tijd tot tijd* een hoop water over. 23. *Hoe* eer je komt, *hoe* liever het mij is. 24. *Des te* beter. 25. *Boven* woont een gepensioneerd officier, *benen* een banketbakker. 26. *Daar* kun je *van over-*

tuigd houden, dat wij ander weer krijgen. 27. Sander was mijn tweede stuurman, een jongen als een vlag, *daar ik op rekenen kon als op mijn zelvrs.*

7. HET VOORZETSEL OF DE PRAEPOSITIE.

93. Het **Voorzetsel** of de **praepositie** is een onbuigbaar woord, dat een zelfstandig begrip tot een bepaling maakt in den 'zin en dat tevens den aard van die bepaling aanwijst, maar dat zélf géene bepaling kan zijn.

94. Een praepositie is dus op zich zelf geen zindeel, zooals het bijwoord. Het maakt een substantief, een substantievisch adjectief, een zelfstandig voornaamwoord, een zelfstandig telwoord of een infinitief (den naamvorm van het werkwoord) tot een bepaling en wijst de betrekking aan, die er bestaat tusschen het bepalende en het bepaalde.

Soms maakt een praepositie een bijwoord tot een bepaling. Dan wordt er met het bijwoord eigenlijk een ding (gewoonlijk een plaats of een tijd) bedoeld. *Hij komt van boven* = eigenlijk: „van de bovenkamer”, „van het bovengedeelte.” *Dat dateert nog van vroeger.*

Enkele vaststaande woordverbindingen doen ook den dienst van voorzetsels (*praepositionale uitdrukkingen*).

95. Het woord, dat door een praepositie tot een bepaling wordt gemaakt, staat in den accusatief (zie 41, a, opm!).

OEFENING XXXIII. A. *Toon aan, dat de cursieve woorden voorzetsels zijn.*

1. De meester vraagt eenigen *volgens* het boekje van B., anderen *naar* dat van H.
2. Men gilt de antwoorden *op* een rijzenden en dalenden toon.
3. Hij geeft *gedurende* de wintermaanden ook onderwijs in de rekenkunde.
4. *Met* hun 13^e of 14^e jaar verlaten de meeste kinderen de

school. 5. Wij waren *voor* het eerst op reis. 6. *Langs* den heelen duinkant was de lucht zwart *van* vinken en bonte kraaien. 7. Hij ging *van* rechts *naar* links. 8. De wakere loods stak in zee *ondanks* de woeste branding. 9. De mist onttrok de zon *aan* de oogen der opvarenden. 10. Ik handel *overeenkomstig* uw bevel, *uit kracht van* mijn opdracht, maar *in weerwil van* mijn overtuiging.

B. *Tot welke woordsoort behooren de cursief-gedrukte woorden?*

1. *Sedert* een maand is hij weg. 2. Wij hebben *sedert* niets meer van hem vernomen. 3. Je schrijft *te* vlug. 4. *Te* drie uren kwamen wij *te* Rotterdam aan. 5. Hij loopt *te* zingen. 6. Schuim drijft *boven*. 7. Een onweer drijft *boven* de stad. 8. *Boven* op den berg stond een kerkje. 9. Ik kwam zoo pas *van boven*. 10. De boom was *van boven* geheel kaal. 11. Is de trein al *aan*? 12. Wij zullen *om* één uur *aan* het station zijn. 13. Men eet *om* te leven. 14. Die weg is wel een kwartier *om*. 15. Het water kwam ons *tot boven* de knieën.

8. HET VOEGWOORD OF DE CONJUNCTIE.

96. Het **voegwoord** of de **conjunctie** is een onbuigbaar woord, dat zindeelen of zinnen verbindt en den aard aanwijst van de betrekking, die er bestaat tusschen de verbonden deelen of zinnen.

97. De voegwoorden zijn *nevenschikkend* of *onderschikkend*.

De **nevenschikkende** voegwoorden verbinden gelijksoortige zindeelen of nevenschikte zinnen.

De **onderschikkende** voegwoorden verbinden een onderschikten zin (bijzin) met den hoofdzin of met een deel er van.

98. Het voegwoord is dus evenmin op zich zelf een

zindeel als het voorzetsel; maar terwijl het voorzetsel een ander woord tot een bepaling maakt, is de dienst van het voegwoord: verbinding tot stand brengen en den aard van het verband aanwijzen. Wel kan het onderschikkende voegwoord aanwijzen, dat een zin een zindeel is.

99. Naar hun beteekenis, d. i. naar den aard van de betrekking, waarin de voegwoorden (en ook de voegwoordelijke bijwoorden) de zindeelen of zinnen tot elkander brengen, verdeelen we

a. de nevenschikkende in:

1. *aaneenschakelende*, die aanwijzen, dat de inhoud van het tweede zindeel of van den tweeden zin een uitbreiding, een voortzetting, een versterking e. d. is van dien van het eerste zindeel of den eersten zin;

2. *tegenstellende*, die aanwijzen, dat de tweede zin min of meer tegenovergesteld is aan den eersten, of dat de tweede den eersten beperkt of geheel uitsluit.

3. *redengevende*, die aanwijzen, dat de tweede zin een oorzaak, een reden of een grond bevat voor het gevolg of de gevolgtrekking in den eersten zin.

4. *gevolgaanwijzende*, die aanwijzen, dat de tweede zin het gevolg of de gevolgtrekking bevat uit den inhoud van den eersten.

b. de onderschikkende in:

1. *plaatsbepalende*,

2. *tijdbepalende*,

3. *vergelijkende*,

4. *verhoudingaanwijzende*,

5. *beperkende*,

6. *redengevende*,

7. *doelaanwijzende*,

8. *gevolgaanwijzende*,

9. *toegevende* of *tegenstellende*,

10. *voorwaardelijke*,

11. *grammatisch verbindende*, nl. **dat** en **of**, die onderwerps-, gezegde-, voorwerpszinnen, bijvoeglijke en bijwoordelijke bijzinnen met den hoofdzin verbinden.

OEFENING XXXIV. A. *Zeg, of de cursieve voegwoorden nevenschikkend of onderschikkend zijn en tot welke soort zij verder behooren.*

1. Het kwam uit, *zoals* ik gezegd had. 2. Die leerling is *of* lui *of* onwillig; *maar* dom is hij niet. 3. Beider kleeding was geen andere, *dan* de gewone schippersdracht; *en* een oppervlakkig beschouwer zou in hen niet anders gezien hebben *als* visschers; *indien* men *evenwel* nauwkeurig had toegekeken, zou men weldra hebben bemerkt, *dat* in hun vaartuig *noch* bun *noch* vischwant voorhanden waren. 4. *Toen* de mist optrok, haalden zij het zeil weder op. 5. *Als* het tij verloopt, verzet men de bakens. 6. Ik zou het u zeggen, *als* ik het wist. 7. Hij stierf, *waar* hij geleefd had. 8. Bezint, *eer* gij begint. 9. *Hoe* meer men heeft, hoe meer men begeert. 10. *Voorzover* men oordeelen kon, had de schuit veel van den storm geleden. 11. *Zoo* gij de waarheid gesproken hebt, zal ik u weten te beloonen; *want* dan is uw mededeeling van het grootste belang. 12. Gij zult belooning *of* straf ontvangen, *naarmate* gij waar *of* onwaar hebt gesproken. 13. *Naar* ik mij vlei, zal hij weldra hier zijn. 14. Ik twijfel er aan, *of* die verklaring juist is. 15. Ook zag ik torens in 't verschiet, *hoewel* van Petersburg nog niet. 16. Eert uwe ouders, *opdat* het u welga. 17. *Daar* men geen bewijzen van zijn schuld had, moest de aangeklaagde wel vrijgesproken worden, *ofschoon* men algemeen overtuigd was, *dat* geen ander de schuldige was. 18. Plotseling viel de dooi in, *zoodat* het ijsfeest niet kon doorgaan. 19. Zij waren blij, *dat* het zoo was afgelopen.

B. Tot welke woordsoort behooren de cursief-gedrukte woorden?

1. Wij moesten wachten, *daar* de trein *al* vertrokken was. 2. *Daar* komt de boot. 3. *Al* had ik *ook* zijn geld, ik wilde niet in zijn plaats zijn. 4. Eerst inspanning, *dan* uitspanning. 5. De afstand was grooter, *dan (als)* ik gedacht had. 6. *Hoewel* de tijd voorbij was, gingen we *toch* op reis. 7. De tijd was *wel* voorbij, *maar* wij gingen *toch* op reis. 8. Ik moest wel meedoen, *aangezien* ik zelf het denkbeeld had geopperd. 9. Ik moest wel meedoen, *want* ik had zelf het denkbeeld geopperd. 10. Ik had zelf het denkbeeld geopperd, *dus* moest ik wel meedoen. 11. Ik had zelf het denkbeeld geopperd, *zoodat* ik wel meedoen moest. 12. *Waar* gehakt wordt, vallen spaanders. 13. Weet gij, *waar* hij is? 14. Men vermaakt zich te meer, *naar-mate* men eenvoudiger van hart en zin is.

C. Gebruik in zinnen:

1. *Als* als voegw. van vergelijking, van tijd en van voorwaarde.
2. *Binnen* als bijwoord en als voorzetsel.
3. *Te* " " " " "
4. *Toen* " " " " voegwoord.
5. *Zoo* " " " " "
6. *Eer* " " " " "
7. *Nu* " " " " "
8. *Naar* " voorzetsel " " "
9. *Tot* " " " " "
10. *Tijdens* " " " " "
11. *Sedert* " bijwoord, als voorzetsel en als voegwoord.
12. *Voor* " " " " " " "
13. *Dat* " aanw. vnw., als betr. vnw., als bep.-aank. vnw. en als voegw.

9. HET TUSSCHENWERPSEL OF DE INTERJECTIE.

100. Het **tusschenwerpsel** of de **interjectie** is een spraakklank zonder bepaalde beteekenis (verg. 2!), waarmede een of andere gewaarwording, gevoel of begeerte (blijdschap, verwondering, tevredenheid, verlangen, droefheid, pijn, afkeer e. d.) aangeduid of een geluid nagebootst wordt: *hoezee! hoera! hopsa! o! hé! ha! ah! ei! bravo! ach! och! och toe! helaas! au! oef! hu! brr! ba! foei! st! pst! hé! — krak! bons! pief, paf, poef! flap! klets! hop hop hop!*

OPMERKING. Oneigenlijke tusschenwerpsels noemt men wel woorden en geheel of gedeeltelijk verbasterde uitdrukkingen, die in bovengenoemden zin gebruikt worden: *kijk! weg! welaan! godlof! goddank! stil! Heere mijn tijd! Fandorie!*

AANHANGSEL.

DICTÉE'S.

1. Ik zal den bediende van den zieke waarschuwen, antwoordde de treinbeambte; hij loopt daar ginds zijn meester te zoeken. 2. Een paar minuten later verscheen er een grijsaard in donkere livrei aan het portier en wierp een blik vol droefenis op den bewusteloozen passagier. 3. Onmiddellijk gelastte hij den dokter te halen.

4. Het sportterrein, waar de wedstrijd zou gehouden worden, bood een levendigen aanblik; een onafzienbare menigte belangstellenden waren van alle zijden opgedaagd om de gouden, zilveren, bronzen en vergulde medailles te zien veroveren.

5. Na een rit van drie kwartier reed de calèche een breede oprijlaan in, aan . . . einde men een modern gebouw zag verrijzen.

6. Een wederzijdsch vriend stelde den onbekende aan de beide kurgasten voor.

7. Hij tuurde naar buiten op de heerlijke landouw, beschenen door den zilveren toovergloed der maan en het bleeke toortlicht van duizenden sterren.

8. Haar vinger raakte een vergulden spijker in den muur

aan; de deur draaide op haar hengsels en beiden overschreden den geheimzinnigen drempel. 9. Hij deed een lucifer ontbranden en stak de kaarsen op een candelaber van Saksisch porcelein aan.

10. De Turk berekent den tijd naar den op- en ondergang der zon; elken dag dus verschilt het uur en men dient de beide tijdrekeningen steeds te vergelijken, vooral met het oog op de vertrekkende booten en treinen.

11. 's Graven zoon ging bij de diplomatie en was reeds gezant, toen hij Rusland bereikte, waar hij ons land aan het hof van den Czar zou representeeren.

12. Op zekeren dag miste hij eenige gewichtige acten betreffende een gevaarlijken nihilist, . . . spoor men in Parijs ontdekt had. 13. Ras vernam hij de afgrijselijke waarheid, dat zijn eigen zoon hem misleid en den achtervolgde ingelicht had omtrent den hem gespannen valstrik.

14. Terwijl dominée onder den eikeboom zat te peinzelen, klonk opeens zijn dochter Margareta's stem door den tuin. 15. Het was het uur van de post en luid jubelend reikte zij haar vader een brief over, waarin haar eenige broer meldde, dat hij door zijn Engelschen vriend, over . . . hij zoo vaak geschreven had, en die zoo vreeselijk veel van zijn moeder had geërfd, tot een buitenlandsche reis was uitgenoodigd en nu gauw met dezen ook een paar dagen hierheen zou komen.

16. Het meisje breidde van louter plezier de armen naar haar vader uit, terwijl . . . eega, de ijverige dominee'svrouw, stevig doorbreide.

17. Halverwege den grooten hof van de pastorie placht hij zijn rijtuig weg te zenden, ten einde de bewoners te verrassen.

18. Zelden (zeldzaam) had ik zulk een vroolijk, levenslustig gelaat aanschouwd, 't was bijna onmogelijk te

gelooven, dat kommer (mv.) of ernstige gedachten ooit een schaduw op dat open zorgeloos (onbezorgd) voorhoofd hadden geworpen.

19. Wat ter wereld kon een armoedige pastorie ten platten lande liefs of aantrekkelijks hebben voor een verwende jonge dame uit de weelderige residentie? 20. Allicht had zij de hemel weet wat al pretenties en verplichtte zij, wie haar als logée mochten ontvangen, tot allerlei complimenten!

21. De beide rossen stapten fiks door en al was de weg naar den heuvel een allervervelendst toertje, op den top aangekomen, gevoelde men zich ruimschoots beloond door het grootsche panorama, dat zich voor het oog ontrolde.

22. De jonkman was zachtjes weggeslopen en had zich op het mos neergevlid op de helling van een natuurlijken aardheuvel.

23. Het ligt geenszins in mijn bedoeling den zedenmeester tegenover u te spelen, maar toch moet het mij van het hart, dat men op de wereld is om te arbeiden tot nut van zijn natie en van den naaste; dat men talenten en gaven moet aanwenden om zooveel goeds tot stand te brengen, als maar eenigszins mogelijk is, en bovendien behoort een onafhankelijk man in staat te zijn zich en de zijnen te onderhouden, zonder op geërfde rijkdommen te steunen.

24. De adellijke familie at dien middag in de pastorie, wjl de jonge freules bruidsmeisjes waren; de eene had den myrthenkrans gevlochten, de andere Greta's zakdoek geborduurd.

25. De tuin, door mij bedoeld, ligt op een heuvel; de stroom slingert zich door het dal en aan de overzijde van de rivier stijgt de grond tot een rij van heuvels, door bosschen begrensd.

26. „Overdaad schaadt” luidt een bekend spreekwoord; het ligt voor de hand, wat het bedoelt, en wie zich steeds houdt aan de les, die het bevat, die behoeft niet bevreesd te zijn, dat hij een verkwister of een gulzigaard wordt.

27. Den eigenaar van een menagerie, wien het mocht lusten met zijn tent op de kermis te verschijnen, heeft de burgemeester van deze gemeente voorgeschreven, de tralies van de hokken, alsmede de sloten en grendels goed te voorzien, alvorens publieke vertooningen te geven. (*Breng zin 27 ook in het meervoud, voorzover hij nog niet meervoudig is.*)

28. Ook wordt geen enkele berenleider meer geduld. Het lijdt geen twijfel, of deze maatregel zal veel ongelukken verhoeden. Toch is de beste raad, dien ik ieder geven kan, deze: Men hoede en wachte zich voor alle lichtvaardigheid, men begeve zich niet blindelings in gevaar en trachte verder fiks mede te werken om bedoelde verordening te doen in acht nemen.

29. Prins Willem de Eerste, dien het Nederlandsche volk den Vader des Vaderlands pleegt te noemen, werd den zestienden April 1533 geboren. 30. In zijn jeugd was hij een van de meest geliefde pages van Karel den Vijfden, die hem reeds vroeg met gewichtige zendingen belastte. 31. Na diens dood kantte hij zich met kracht tegen iederen maatregel, die rechtstreeks of zijdelings moest strekken tot vernietiging van de door de oude privilegiën gewaarborgde Nederlandsche vrijheid. 32. Hiermede laadde hij zich den toorn van den ijverig katholieken Philips den Tweeden op de schouders, door wiens toezeggingen de man gevonden werd, die zijn gehaten tegenstander vermoordde. 33. Zoo trof den grooten Zwijger, den man, die den grond gelegd heeft van Nederlands onafhankelijk-

heid, den tienden Juli 1584 het doodend lood van Balthazar Gerards.

34. Van de hooge rijlaarzen met wijde kappen waren hier de schachten gespleten of gebarsten, ginds de hakken verdwenen of de zolen bijna afgeloopen en versleten.

35. In den leeren gordel, dien het lange buis goed had weten te verbergen, scholen twee metalen doozen: een voor buskruit en een voor gekapt lood.

36. De eerste maal uitgezeild, was de vloot vier en twintig uur later in veegen staat, maar toch niet reddeloos verloren, teruggekeerd.

37. Gunstig was de wind en in de voorgeschreven orde zagen de Hollandsche kusten vijf en zestig oorlogschepen, vijfhonderd fluiten, zestig pinken en tien branders, te zamen zeshonderd vijf en dertig zeilen, als een reuzengroot langwerpig carré op de wateren dobberen en wegdeinzen aan de kim.

38. Benedenwaarts in de vallei lag een kleine stad; de kerkspits in het midden gaf het huizental, waarvan de rieten daken uit de nog niet gansch ontbladerde eikekruiken te voorschijn kwamen, recht op dien naam.

39. Niemand der aanwezigen kon gelukkig iets slepends en waggelends aan den gang van de lijderes bespeuren.

40. Van het marmeren blad der twee el hooge notenhouten kast, waarvan de inhoud, uit Japansch en Chineesch porcelein bestaande, door de glazen deuren zichtbaar was, bleek een van de grootste pullen, die er op prijkten, neergevallen, want in de nabijheid lag op het Smyrnasche tapijt een menigte scherven.

41. Den avond vóór het vertrek gaf de sergeant de noodige consignes voor den afmarsch.

42. Dagelijks was hij getuige geweest van de wijze, waarop zijn stiefvader het geld verdeed, en nu hij dien

een aanzienlijke som had ontfutseld, voelde hij zich door den diefstal niet bezwaard.

43. Te Leiden ontvingen de beide reizigers weer een biljet van inkwartiering en bereikten den volgenden dag 's-Gravenhage.

44. Hij richtte zijn schreden naar de kazerne en geleidde daarop zijn jongen vriend naar het logement „In den Ooievaar”, liet hem zijn geld aan den kastelein in bewaring geven en beval hem in diens bijzondere zorg aan.

45. 's Anderen daags maakte de jongen kennis met de residentie, waar zijn oudere makker hem nu op zijn beurt tot gids verstrekte.

46. De koninklijke kweekschool bestond uit negentien compagnieën, ieder gekommandeerd door een sergeant; de staf uit vier adjudant-officieren, twee luitenants, 2 kapiteins-adjudanten en één kolonel-kommandant.

47. Toen de jongen bij de kruitkamer kwam om een andere kardoes in den koker te steken, stond hij te bibberen; na twee salvo's was zijn angst geweken en na het vijfde had hij wel gewild, dat het gevecht voortgezet werd; maar er werd van de reede geseind om terug te keeren.

48. De equipage werd getraakteerd op een halve flesch wijn per hoofd en was niet weinig fier op haar eerste wapenfeit.

49. Binnen de maand keerde hij met een schoener naar de reede van Vlissingen terug, presenteerde zich als hersteld bij den kommandant van de Cesar, die hem nu niet meer in de kajuit, maar in de bottelarij plaatste.

50. Men zag een prachtig jacht op de haven aanzeilen, eenige sloepen strijken, bemand met roeiers, die berenmutsen droegen en den keizer naar de dichtst-bij liggende brik van de blauwe divisie roeiden.

51. De eene helft van de kolonie werd in de kerk opgesloten; 't was daar vreeselijk koud; behalve den preek-

stoel vond men er niets tot logies voor de troepen: geen krib, geen deken, geen bos stroo zelfs, om de aanraking met de koude steenen te ontwijken.

52. Een aantal soeurs de charité, bijgestaan door ziekenoppassers, verpleegden de zieken.

53. Een koerier kwam met het bericht, dat de vrede gesloten was en de groote keizer een pleiziertoertje naar Elba ging doen, om er den mantel, dien hij in Rusland gebruikt had, te laten ontdooien; onmiddellijk daarop meldde een bulletin, dat de troon van Frankrijk door Lodewijk den Achttienden was bestegen.

54. Algemeen is het beseffen (verl. deelw.), om strijd is het beleden, dat ons in K. een man door den dood werd ontnomen van onbuigbare wilskracht, van vaste overtuiging, van onverschrokken moed.

55. Bijna plotseling richtte de afgetobde lijder zich op; in aller ijl riep hij allen, die in huis waren, om hem (zich), en toen, als ware de kanker uit zijn verhemelte verdwenen, sprak hij in bezielde, krachtige, vloeiende taal een uur en meer achtereen.

56. Die kleine, tengere man, dien wie hem niet kende voorbijliep, was een worstelaar, een kampioen, een atleet, die onze aan een heilig beginsel ontwende staatkunde, er weer aan gewend heeft.

57. Nu eens dacht gij in hem de Prometheusnatuur van een Bilderdijk te herkennen; dan waandet gij Da Costa's profetischen toon van zijn lippen te beluisteren; maar meest leefde in hem de onversaagde, nimmer-moede evangelielijder weder op, die hij in zijn veelbewogen leven steeds geweest was.

58. Ondanks verdraagzaamheid, vrijheid van geloof, van gedachte en onderzoek, waarop onze tijd zich beroemt, gebeuren er op 't oogenblik dingen, die eenigszins gelijken op de vervolging van Galilei.

59. Het behaagde den vorst zijn onderdanen een grondwet te schenken, waarbij hun meer vrijheden werden verleend, dan zij hadden durven verwachten; in de naburige landen echter barstte een verwoede opstand uit, die menig vorst op zijn troon deed sidderen.

60. Het leger, verzwakt en ontmoedigd door honger en uitputting, wordt een haveloozen troep gelijk, die slechts met moeite het vaderland bereikte.

61. Daendels, de beruchte patriot, later ook gouverneur-generaal, hield van forsche, krasse maatregelen; hij leek wel een Napoleon in miniatuur. De aanleg van den grooten postweg op Java kostte honderden inlanders het leven.

62. De gestrande oorlogsschepen bewezen, dat deze kust den zeevarenden niet veel goeds belooft.

63. Deze dappere officier, wiens stoute krijgsbedrijven veel hadden bijgedragen tot het behalen van de zege, was de aanvoerder van een bende Zwitsers, allen moedige mannen, maar wien reeds maanden lang geen soldij was uitbetaald en die daarom dreigden aan het muiten te slaan.

64. De koning ontbood nu zijn raadsheeren om hun advies te vernemen en den sluwen en moorddadigen Reinaart kond te doen om onverwijld voor zijn troon te verschijnen.

65. Eindelijk wendde Bruin de beer, door pijn gedreven, zulk een kracht aan, dat hij zijn hoofd uit de spleet kreeg, doch er de huid en beide ooren in moest laten steken. Terwijl hij nog bezig was om zijn voorpooten los te wringen, kreeg hij nog menigen slag en viel hij ten laatste in zwijm.

66. Het landschap is inderdaad schilderachtig, hier een berkenbosch, dat de hoogte, waartegen het aanligt, bekroont; ginds een weide, doorkruist door het beekje dat den weg wijst naar den molen met zijn welgedanen molenaar

en de ijdele molenaarsdochters; verder op hoog beukenhout met een eenzaam pad langs een stroompje dat zich in een meer uitstort.

67. Van gindschen heuvel bedreigen nog de bouwvallen van een ridderslot de vlakke; de ruïnes van een nonnenklooster aan den oever van het meer stemmen romantisch en terwijl de kruinen van het plechtige geboomte melodieën ruischen van vervlogen eeuwen, wordt de fantasie in beweging gebracht en van het alledaagsch gedoe weggelokt.

68. De begrafenis van den directeur der stadsschouwburg bood een indrukwekkenden aanblik op. Onder een dichten drom van menschen bewoog zich de stoet grafwaarts; tal van kransen dekten de kist, waren opgehangen aan de hoeken van den lijkwagen of werden door verschillende commissiën gedragen.

69. Daar de firma blijkbaar met leden van het fleschentrekkersgilde te doen had, werd de bestelling niet uitgevoerd en tot waarschuwing van den handel verzocht zij de redactie van verschillende couranten mededeeling te doen van naam en adres van dengene, die de bestelling deed en die blijkens het gedrukte brievenhoofd niet alleen doet in koloniale waren, maar ook in spiritualiën, sigaren, manufacturen, kramerijen, mutsen, tafelkleeden en paraplu's.

70. Bij de inbraak in de woning van den photograaf N. N. hebben de daders een trommel verbroken en daaruit ontvreemd een aantal gouden en zilveren voorwerpen, eenige honderden guldens in bankbiljetten, een notariëele schuldbekentenis groot 1300 gulden, een assurantiepolis en een portefeuille met een paar coupons van effecten.

71. Het geld was meerendeels uitgezuinigd om daarmee de dokters- en apothekersrekening, tijdens de ziekte van den man gemaakt, te betalen.

72. In den grond des harten was deze musicus bij al zijn excentrieke neigingen een man van inborst; als dirigent was hij bij zijn ondergeschikte muzikanten zoowel gevreesd om zijn hooggaande heftigheid als geëerd, ja geërbiedigd om zijn innige goedhartigheid en zijn buitengewone begaafdheid; in den dagelijkschen omgang kon hij bijzonder geestig zijn en hij bezat niet alleen een enorme belesenheid, maar ook een oorspronkelijken geest en door eigen nadenken verrijkte kennis.

73. Den 29sten Januari schreef een correspondent van de N. R. Courant uit Curaçao: Sedert September hebben wij bijna dagelijks regen gehad, — een bijzonderheid, die wel met gouden (gulden) letters (letteren) in onze annalen mag worden geboekstaafd; het geheele eiland met zijn van nature zoo vruchtbaren bodem, ziet groen; zelfs op de rotsachtig (sup.) plekken zijn plantjes ontkiemd, die door neersijpelende droppels gevoed (gevoederd) worden en zich meer en meer ontwikkelen. Zelden hebben we hier zulk een ruimen overvloed van water gehad als den laatsten tijd, wat vooral voor de behoeftigen, die in droge tijden allicht gebrek aan drinkwater hebben, een uitkomst is.

74. De regenbakken zijn daar in den regel boven den grond gebouwd met zeer dikke muren, die met cement waterdicht worden gemaakt; ze gelijken veel op schuur-tjes met een schuinsch of plat dak.

75. Hoe verrukt en aangenaam gestemd de stadsbewoners bij een bezoek aan de buitendistricten ook zijn over de murmelende beekjes, die men thans als iets bijzonders van de bergen ziet stroomen, de practische landlieden toonen zich er minder mee ingenomen, nu hun beste perceelen er door onder water worden gezet en zij in hun hoop op een rijken oogst teleurgesteld worden.

INHOUD.

Inleiding	Bladz. I
---------------------	----------

EERSTE HOOFDSTUK.

DE ZIN EN ZIJN DEELEN.

EERSTE GEDEELTE.

1. De enkelvoudige zin	2
OEFENING I. <i>Onderwerp, gezegde (werkwoordelijk en naamwoordelijk gezegde)</i>	3
OEFENING II. <i>Voorwerp (lijdend, meewerkend en oorzakelijk)</i>	5
OEFENING III. <i>Bijvoeglijke bepaling, bijstelling, bep. van gesteldheid</i>	6
OEFENING IV. <i>Bijwoordelijke bepaling</i>	8
OEFENING V. <i>Uitdrukkingen van modaliteit</i>	9
OEFENING VI. <i>Herhaling</i>	
2. Kort begrip van den samengestelden zin	10
OEFENING VII. <i>Enkelvoudige en samengestelde zin, nevensgeschikte zin, hoofd- en bijzin</i>	11

TWEEDE HOOFDSTUK.

DE REDEDEELEN.

EERSTE GEDEELTE.

1. Het zelfstandig naamwoord of substantief	14
OEFENING VIII. <i>Verdeeling van de substantieven</i>	14
OEFENING IX. <i>Geslacht van de substantieven</i>	17
OEFENING X. <i>Meerslachtige</i> „	17
OEFENING XI. <i>Gemeenslachtige</i> „	18
OEFENING XII. <i>Natuurlijk geslacht</i>	18
OEFENING XIII. <i>Substantieven zonder enkelvoud</i>	19
OEFENING XIV. <i>Meervoudvorming</i>	20

	Bladz.
OEFENING XV. <i>Verscheidend meervoud</i>	20
OEFENING XVI. <i>Enkelvoud voor meervoud</i>	21
OEFENING XVII. <i>Meervoud van abstracte substantieven</i>	21
OEFENING XVIII. <i>Naamval</i>	23
OEFENING XIX. <i>Verbuiging. Genitief</i>	26
2. Het lidwoord of artikel	26
OEFENING XX. <i>Gebruik van het lidwoord</i>	27
OEFENING XXI. <i>Gebruik en verbuiging</i>	28
3. Het bijvoeglijk naamwoord of adjectief	28
OEFENING XXII. <i>Attributief en praedicatief</i>	29
OEFENING XXIII. <i>Trappen van vergelijking</i>	30
OEFENING XXIV. <i>Verbuiging en herhaling</i>	32
4. Het voornaamwoord of pronomen.	34
Het persoonlijke voornaamwoord	35
OEFENING XXV. <i>Verbuiging en gebruik</i>	37
Het bezittelijke voornaamwoord	37
OEFENING XXVI. <i>Verbuiging en gebruik</i>	39
Het aanwijzende en bepaling-aankondigende voornaamwoord	39
OEFENING XXVII. <i>Verbuiging en gebruik</i>	41
Het vragende voornaamwoord	42
Het betrekkelijke voornaamwoord	43
OEFENING XXVIII. <i>Verbuiging en gebruik</i>	44
Het onbepaalde voornaamwoord	46
OEFENING XXIX. <i>Onderscheiding van woordsoorten</i>	47
5. Het telwoord of numerale	48
OEFENING XXX. <i>Verdeeling van de telwoorden</i>	48
OEFENING XXXI. <i>Verbuiging en gebruik</i>	49
6. Het bijwoord of adverbium	50
OEFENING XXXII. <i>Verdeeling van de bijwoorden</i>	54
7. Het voorzetsel of de praepositie	55
OEFENING XXXIII. a. <i>Dienst van het voorzetsel</i>	55
b. <i>Bijwoord en voorzetsel</i>	56
8. Het voegwoord of de conjunctie	56
OEFENING XXXIV. a. <i>Verdeeling van de voegwoorden</i>	58
b. <i>Bijwoord, voorzetsel en voegwoord</i>	59
c. <i>Onderscheiding van woordsoorten en gebruik</i>	59
9. Het tusschenwerpsel of de interjectie.	60
AANHANGSEL. DICTÉE'S	61

